

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TWEEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE
 ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen

en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redactie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B 9620 Zottegem

Redactieleden : Maurits Broeckhove, Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn.

Ruil en Recensiedienst : Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B 9000 Gent.

stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

INHOUD

Prijs : 75 F

- M. Van Wesemael.** — Lichte vrouwen te Gent in de 19e eeuw en hun publiciteit
 (vervolg en slot) 38
- F. Roeck.** — Kludde te Moerbeke 79

INTERNATIONAAL STUDIEKOMITEE VOOR OMMEGANGSREUZEN

- R. Meurant.** — Reuzen in Europa. Vorm, bouw en animatie (vertaling R. van der Linden) 70

PERSONALIA

- R. van der Linden.** — In Memoriam René Meurant 67
- R. van der Linden.** — In Memoriam Edmond Boonen 77
- R. van der Linden.** — In Memoriam Leon Defraeye 78

BOEKBESPREKING

- De Cock A., Volksgeneeskunde in Vlaanderen. — **R. van der Linden** 80

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van
 v.z.w. Noordstarfonds, Gent en het Stadsbestuur van Gent

LICHTE VROUWEN TE GENT IN DE 19^e EEUW

EN HUN PUBLICITEIT

Vervolg van OVZ LII (1977) 2-19

Omdat we erop uit zijn de handel en de wandel van de dames ” met het oudste beroep ” uit de jaren ’50 met wat meer belangstelling gade te slaan zullen we het dokument in kwestie eens terdeeg onder de loep nemen.

Het bescheid telt maar liefst 64 artikelen, — Franse artikelen uiteraard, want in die tijd was de Gentse Administration Communale eentalig — waardoor meteen dubbel en dik bewezen wordt dat we met een serieuze materie gekonfronteerd worden.

Reeds de inleiding van het ” Règlement sur la Prostitution ” verdient dat ik ze onverkort afschrijf: ” Considérant que s’il n’est pas possible d’exirper la prostitution, il est indispensable d’y apporter des restrictions fondées sur des motifs d’ordre et de morale et de sûreté publique et d’en régler l’exercice de manière à ce qu’elle n’offense pas la pudeur publique ”.

Wat de bordelen betreft, wordt er de nadruk op gelegd dat ze slechts één op de openbare weg uitgevende in-uitgang mogen hebben; dat de (enige) deur op de klink moet zijn; dat de vensterramen door middel van een hangslot dienen gesloten te zijn; dat de onderste ruiten ondoorzichtig moeten zijn.

Wat de bordeelhouders(-sters) aangaat is het hun uitdrukkelijk verboden andere dan publieke vrouwen aan huis te ontvangen. Zij, alsook de houders van R.D.V.-huizen (pashuizen · MAISONS DE PASSE) zijn verplicht een register bij te houden waarin ze dienen te schrijven: de namen, de leeftijd, de geboorteplaats en de laatste verblijfplaats van de bij hen inwonende vrouwen. Ook de data van aankomst en vertrek en het voorgenomen nieuw adres dienen aangestipt te worden. (In feite een duplicaat van het fameuze ” hoerenboek ”).

Wat nu met de vrouwen zelf? Vooraleer te mogen ” werken ” zullen ze zich gaan aanmelden op het Centraal Politiebureau om aldaar inge-

schreven te worden in het boek. Twee keren per week moeten ze zich naar het Bureau voor kosteloze Raadplegingen begeven, gelegen aan de Poelje-markt.

Zonder een geschreven toestemming vanwege het Kollege van Burgemeester en Schepenen mag geen enkele inlichting of mededeling betreffende de inhoud van het "hoerenboek" aan iemand verstrekt worden. De inwonende vrouwen bekomen een boekje; de zelfstandig werkenden moeten het met een kaart stellen. (Dat is een nieuwigheid). Een premie ten bedrage van 10 à 20 F mag uitgereikt worden aan de politieagent of aan die medeburger die aan de Overheid het bestaan van klandestiene bordelen kenbaar maakt(50a).

De gemeente stelt vier geneesheren aan die belast zijn met :

1. het bezoek van de bordelen;
2. de geneeskundige behandeling van de door syfilis aangetaste vrouwen. Deze gebeurt in de infirmerie van de Stadsgevangenis (- Mammelokker);
3. de kosteloze raadplegingen ingericht ten bate van zowel de vrouwen als van het publiek.

Om de kosten voortspruitend uit de werking van de verschillende geneeskundige diensten te bestrijden, heft het Stadsbestuur een taks op de uitbating van de twee soorten ontuchthuizen.

Te dien einde worden de bordelen in drie klassen verdeeld.

Worden aldus per maand getakseerd: de eersteklas huizen: 20 F; de tweedeklas huizen: 12 F; de derdeklas huizen: 5 F; de R.V.D.-huizen betalen 30 F of 10 F. De rangschikking der bordelen geschiedt op basis van het aantal te werk gestelde vrouwen; voor de pashuizen telt alleen het aantal in gebruik genomen kamers.

Het hierboven besproken Reglement op de Ontucht van 21 dec. 1850 bleef praktisch in zwang tot op het ogenblik dat de bordelen officieel afgeschaft werden. Van de wijzigingen die naderhand aan bedoeld reg-

(50a) L. Lievevrouw-Coopman noteert in zijn Woordenboek meerdere samenstellingen met "poep". Alvast ontbreekt er een in de reeks. In de door ons aangehaalde tekst is er sprake van *initiatiefnemende* agenten en burgers. In feite werd sommige agenten de opdracht gegeven van die bordelen op te zoeken. Om te voorkomen dat die agenten door de verdachten zouden herkend worden ging het hoofdbureau als volgt te werk : Jonge wakers (in die dagen deden de (echte) agenten geen nachtdienst; de in rang veel mindere wakers deden uitsluitend nachtdienst) van een bepaalde wijk werden naar kroegen, in andere wijken gelegen, gestuurd om te ervaren of ze door het vrouwelijk personeel lastig gevallen werden. Werden ze dat inderdaad, dan identificeerden ze zich met de gevolgen vandien. Niet alleen door het milieu en de politie zelf, maar ook door de man in de straat werden die wakers *poepagenten* genoemd. Een poepagent verklapte mij heel lang geleden dat niet alle kollega's voor boeman speelden. De poepagent verloor zijn baan even voor Wereldoorlog I.

lement aangebracht werden noteren we alleen die welke van 1871 en van 1920 dagtekenen.

In de memorie van toelichting op het Nieuw Reglement van 14 april 1871 heet het dat "Le traitement des prostituées syphilitiques au dépôt communal a donné lieu à des observations fondées. Traitées à l'hôpital civil, ces malades seraient soumises à un régime médical à la fois plus régulier et plus sévère qu' à l'infirmierie du dépôt communal, et leur guérison serait plus prompte. Jusqu' ici l'insuffisance des locaux de l'hôpital de la Biloque avait été le principal obstacle à la réalisation de cette utile réforme; mais par suite de leur agrandissement récent, il est permis de donner suite à ce projet."

Doch niet alleen deze overwegingen noopten de Stad tot bepaalde wijzigingen van het Reglement. "Deux arrêtés royaux, respectivement en date du 30 janvier 1854 et 9 octobre 1855, décident que les frais doivent être supportés par la commune où les malades sont traités."

Meer had het Gemeentebestuur niet nodig om het financieel aspect van het bordelen-geval eens van alle kanten te bekijken. Na het onvermijdelijke maar nodige over en weer gepraat en geschrijf wordt uiteindelijk besloten dat voortaan:

1° de maandelijkse taksen zullen bedragen: wat de drie soorten van bordelen betreft: 30 F; 20 F; 5 F. De twee soorten van R.V.D.-huizen blijven respectievelijk 30 F en 10 F betalen.

2° de zieke vrouwen niet meer naar de Mammelokker gezonden worden, maar naar het Bijlokehospitaal;

3° de kosten van verpleging volledig zullen gedragen worden door de Gemeente.

De gevolgen op alle gebied van vier jaar oorlog vereisten een zoveelste herziening van het Reglement (15-12-1919 en 2-8-1920).

Als belangrijkste punten stippen we aan: de straathoer, trottoireefer, plankiermeiske, toerefer (51), toerluuperigge, toerwif, kaartwif (52) mag zich niet vertonen in de omgeving van de kazernen (de St.-Pieterskazerne en de Leopoldskazerne), dat wil zeggen de St.-Amandstraat, de Korte Kazernenstr. (nu Kazernenstr.), de Lange Kazernenstr. (nu Kattenberg), de C. de Craeyerstr., de D. Teniersstr., de J. Jordaensstr., het Van Duyseplein, de Metdepenningenstr. Bovendien is het haar verboden : Man-
nen in haar huis of naar andere plaatsen te lokken door " woorden,

(51) Met die *toer* werd gezinspeeld op de weg die de sjezen, vigilanten, chars-à-bancs en andere fiakers, natuurlijk vergezeld van de talloze karnavalvierders-te-voet, in een gesloten eenrichtingskring, volgden. Ook de Historische Stoeten waren aan het volgen van toeren gebonden.

(52) L.L.C., Handschriftelijke aantekeningen, Universiteitsbibliotheek. HS 3735.

zangen, geroep, gebaren of welkdanige teekens / uit te gaan met kleeren die ergenis verwekken / te tippelen in sommige straten of post te vatten op sommige plaatsen / zich op straat te bevinden na 10 uur 's avonds / schouwburgen, concertzalen, koffiehuisen, herbergen, enz. te betreden / om te gaan met lieden onder de 18 jaar ”.

De verschillende taksen worden aanzienlijk verhoogd maar zullen in 1931 voor de laatste maal herzien worden. Dan zullen ze respektievelijk bedragen : 150 F, 100 F, 25 F, 150 F, 50 F.

In de zitting van 24-10-1927 stelt het gemeenteraadslid Storme voor de bordelen te sluiten. Hij praat in de woestijn. In de zitting van 30-12-1929 is het een ander gemeenteraadslid dat van zich doet spreken door zich bij de stemming van de begroting 1930 te onthouden. Verklaart Mevr. Jacobs-Blanchaert : Omdat ik vind dat het onzedelijk is vanwege het Gemeentebestuur taksen te heffen op de ontuchthuizen.

Na een tweede rustpoos van twee jaar wordt de bordelenhistorie opnieuw ten berde gebracht. In de zitting van 11-5-1931 herinnert de Burge...eester eraan dat ” ter gelegenheid van de verhoging van de vergeldingen geëist van de ontuchthuizen en R.D.V.-huizen in zitting van 24 oktober 1927 meerdere kritieken vooruitgezet werden ”. Ook dat ” onlangs een rekwest uitgaande van de dames van het College en van den Gemeenteraad beogend een beperking of zelfs een volledige afschaffing der reglementatie ”.

Het Kollege stelt de afschaffing van de bordelen in het vooruitzicht. De uiterste datum zou 1-1-1932 zijn. Als overgangsmaatregel stelt hetzelfde Kollege de herziening voor van het Reglement van 2-8-1920. De zoveelste in de rij maar ditmaal de laatste.

Het nieuw Reglement telt negenentwintig artikelen. Onthouden we alleen dat het de ontucht vrouwen verboden is een logement te betrekken of haar intrek te nemen in een hotel, een drankhuis, een tabakswinkel, ” of welkdanige slijterij ”. Tevens duidt het Kollege de straten aan alwaar het de vrouwen verboden is te wonen. In 't biezonder mogen ze zich niet vestigen in de nabijheid van scholen, kazernen, fabrieken, kerken. Na middernacht mogen ze zich niet meer op straat vertonen. Ontuchthuizen onder welke vorm ook mogen niet meer geopend worden. Het laatste artikel luidt : ” De huidige bestaande toelating tot het houden van ontuchthuizen verleend bij toepassing van het Reglement van 15-12-1919 en 2-8-1920 zullen door het College van B. en S. ingetrokken worden op 1-1-1932. De erop betrekking hebbende bepaling van het Reglement van 15-12-1919 en 2-8-1920 blijven tot zover van kracht. ” Bovendien zal een Stedelijke Kommissie van Opbeuring in het leven geroepen worden. Die zal ” gelast

worden alles in het werk te stellen om de ontuchtvrouwen ertoe te bewegen zich deftig te gedragen. ”

Op 15 juli 1931 wordt de Kommissie in kwestie geïnstalleerd. Ze bestaat uit acht leden waaronder Mej. Boonants (schepen), Mevr. Fol-Renaert, Mevr. Jacobs-Blanchaert en Mevr. De Keyser-Buysse, (gemeenteraadsleden).

Daar belofte schuld maakt, veegt men op Nieuwjaarsdag van het jaar 1932 in één zwierige pennetrek al de bordelen weg. Of meteen alle carnetje-bezitsters als bij toverslag zoete meisjes en alle hoerenwaarden en -waardinnen onvolprezen leger-des-heils-predikers en -sters geworden zijn? De vraag stellen is ze beantwoorden. Vergeten we daarbij vooral niet dat men sedert die gedenkwaardige eerste januari hier en elders nog niet opgehouden heeft van die huizen af te schaffen. ” Want afschaffen is gemakkelijk, maar je hebt er niet zo gauw iets anders voor terug ” schreef Flor Kist niet zo heel lang geleden (5-5-'75) in Het Handelsblad.

Wat op die Nieuwjaarsdag het Stadhuis niet wenste te sluiten waren de R.D.V.-huizen die op dat ogenblik acht in aantal waren. Die ” kloosterkens ” ofte ” abbayes ” werden door de man in de straat met voorliefde ” jagerkens ” genoemd alhoewel er slechts twee waren die die naam in hun schild voerden: ” Het Oud Jagerke ” en ” Het Nieuw Jagerke ”. De overige etablissementen hadden een niet minder schilderachtige naam: ” Den Pantalon Blanc ” (geïnspireerd door de naam van dit stukje dames-textiel hadden een dozijn of wat ” bon-vivants ” een privé-vereniging gesticht die zij Club des Pantalonnistes gedoopt hadden). Als pochetje ofte stoeferke droegen ze een klein zakdoekje waaraan een mini-vrouwebroekje genaaid was, het geheel uitgevoerd in een fijne stof en gezoomd met een nog fijner kantje. Het dingetje werd slechts meegenomen wanneer meneer Pantalonnist naar ” den boeteneed ” trok... ergens in een café gelegen ” buiten de Kortrijksche Poort ”. Verder hadden we ” Den Schild van Engeland ”, ” Den Amerikaan ”, ” La Corbeille fleurie ”, ” In Sint-Crispyn ”, ” De Pluime ”, ” Bij Pier ”.(53)

*
**

In de vorige bladzijden bepaalden we ons erbij algemeenheden aangaande de evolutie van de prostitutie ten beste te geven.

Om nu ook eens het probleem dat ons bezig houdt vanuit een andere gezichtshoek te bekijken, stel ik voor twee heel verschillende ” momen-

ten " van die (19de-eeuwse) evolutie onder de loop te nemen.

Het eerste uitgepikt " moment " omvat grosso modo de jaren '40 en '50 van de zoëven genoemde eeuw.

Als vertrekpunt van ons betoog kiezen we het reeds aangehaalde " Règlement sur la Prostitution " van 21 dec. 1850, nl. art. 49 dat de verschillende nieuwe taken behandelt.

Het spreekt vanzelf dat het Stadsbestuur bij het maken van de begroting voor het dienstjaar 1851 rekening te houden had met de voorziene verhoging van die taken.

In de jaren die 1851 voorafgingen bedroegen die opbrengsten :

3610,04 F in 1842	4967,12 F in 1847
3619,84 F in 1843	5066,18 F in 1848
4082,19 F in 1844	4790,05 F in 1849
5175,31 F in 1845	4333,90 F in 1850
5125,74 F in 1846	

De verslaggever van het dokument voorzag een uitgave van 16000 F. Hij was zo optimistisch te verwachten dat de voorziene verhoging die uitgave zou dekken. Jammer voor hem maar vooral voor de stadskas zou dat verwacht bedrag op verre na niet bereikt worden. Niet in 1851, ook niet in de volgende jaren. In die jaren diende men zich te vergenoegen met de opmerking dat " ce produit depuis la réorganisation de la police tend à augmenter ". Inderdaad, die opbrengsten waren :

10311,27 F in 1851	14282,56 F in 1853
12629,71 F in 1852	12561,48 F in 1854

Ziehier hoe de inkomsten van 1851 over de twaalf maanden verdeeld werden :

	overdr. 4677,39 F
359,90 F in jan.	960,30 F in jul.
940,90 F in feb.	918,59 F in aug.
675,92 F in maa.	922,47 F in sep.
876,10 F in apr.	854,69 F in okt.
922,47 F in mei	973,88 F in nov.
902,10 F in jun.	1003,95 F in dec.
<u>4677,39 F</u>	<u>10311,27 F</u>

Zonder het aantal getakseerde huizen en vrouwen te kennen die gedurende het aangehaalde dozijn jaren bedrijvig geweest zijn, leren ons al die cijfers alvast iets, namelijk dat de opbrengst van het jaar 1845 maar liefst 1093 F hoger ligt dan die van het voorgaande jaar, procentsgewijs

uitgedrukt 26 %, wat waarachtig niet weinig is. We zullen op het jaar 1849 moeten wachten om de cijfers opnieuw te zien dalen. Zou men niet gaan veronderstellen dat die vermeerderde produktiviteit van het "beroep" toe te schrijven is aan de gevolgen van de afgrijpselijke hongersnoodjaren 1845-46-47 (mislukte graan- en aardappeloogsten) die een derde van de Gentse bevolking deed leven van de milddadigheid⁵⁴ en zoveel vrouwen van de "betaalde liefde"? Wat de gegevens voor het jaar 1851 betreft stellen we twee dingen vast: 1° het nieuw Reglement wordt in januari nog niet toegepast; 2° de inkomsten van de vorige maanden vertonen nauwelijks een verschil.

In 1851 was het aantal bordelen verspreid over zes straatjes:
de Schuurkenstraet met acht huizen (nrs. 3/5/7/9/4.6.8.10)
de Zagermanstraet met acht huizen (nrs. 5/9/11/2/4.6.8.10)
de Krommesteege met vijf huizen (nrs. 1/3/5/7/11)
de Modenaarstraet met vijf huizen (nrs. 5/13/15/8.10)
de Kleine Kouterstaet (nu Kleine Vleeshuissteeg met twee huizen (nrs. 1/3)
de Okerstraet (nu Okkernootstraat) met twee huizen (nrs. 3/5).

Rekening houdend met nog zes "koten", die we niet vermochten te situeren, komen we aan een totaal van 36 huizen die onze stad in 1851 rijk was.

Slechts zeven van die etablissementen mochten als eerste-klas-inrichtingen gekwalificeerd worden. Ze werden open gehouden door zes mannen en een vrouw: Joseph Provost, Adam Wallgraff, Guillaume Slosse, Laurent Vreven, Nicolas Deliné, Léon Bonnet, Wwe Everaert.

De veertien tweede-klas-huizen werden beheerd door tien mannen en vier vrouwen. We onthouden slechts één naam: Joseph De Troch.

Aan het hoofd van de derde-klas-gelegenheden staan meer vrouwen (9), waaronder er niet minder dan vijf zijn die Marie heten, dan mannen (6).

Die 36 bordelen werden bediend door 143 "personeelsleden". Dat wil zeggen vier "dames" per huis.

Het ligt voor de hand dat deze 36 "arbeidsplaatsen" met hun officieel erkende "werkkrachten" fel te concurreren hadden niet alleen met de eveneens officieel erkende pashuizen, maar in meerdere mate met de klandestien opererende kroegjes.

⁵⁴ Prof. Dr. J. Dhondt, Gent, 1947, blz. 142

U zou waarachtig niet lang hoeven te zoeken om die herbergjes op het spoor te komen. In een "Etat des causes jugées au Tribunal de simple Police pour Contravention à l'arrêté du Conseil Communal du 21-12-1850 sur les maisons de R.V. clandestines à Gand" worden er enkele vermeld. We treffen ze aan in de rue du verger (nu Boomgaardstr.), rue des Chevaliers (nu Ridderstr.); place du jeu de paume (nu Kaatsspellein); rue de la maison de force (nu Rasphuisstr.); rue S. Liévin (nu St.-Lievenspoortstr.); rue des filles Dieu (nu Rodelijvekensstr.); rue du roitelet (nu Rode Koningstr.); rue des Chanoines (nu Kanunnikenstr.); rue de la Caserne (nu Kazernenstr.). Op één dag (april 1851) worden maar liefst 15 gevallen behandeld waarbij 18 verdachten betrokken waren: 5 cabaretiers, 10 cabaretières, 3 filles publiques en 1 tenancier de maison publique.

Na aldus vastgesteld te hebben dat de zwarte-markt-handel in verboden en verborgen gehouden vruchten nagenoeg in alle buurten van de stad bedreven werd, en meteen goed begrepen te hebben dat in werkelijkheid niet de zoëven getelde (9) pleisterplaasten maar een deftig veelvoud van dat aantal de plattegrond van onze stad "sierden", zullen we maar liefst weer onze "wiven die men om ghelt minnet" gaan opzoeken.

Zoals u zult opgemerkt hebben zijn twee straten goed voorzien van "huizen": de Schuurkenstraet en de Zagermanstraet, elk met acht etablissementen. Wat laatstgenoemde straat betreft wordt nog eens duidelijk bewezen hoe hecht de continuïteit was die het "oudste beroep" steeds ten dienste stond. Inderdaad, heette ze niet oorspronkelijk Ondadege steg (1326, en waarschijnlijk lang voordien), later ook ondaghe steghe (55) Betekenis: ondadige, van on-daad, euvel-daad, slechte, boze, snode, kwalijke daad; in ons geval onzedelijke daad, ontucht.

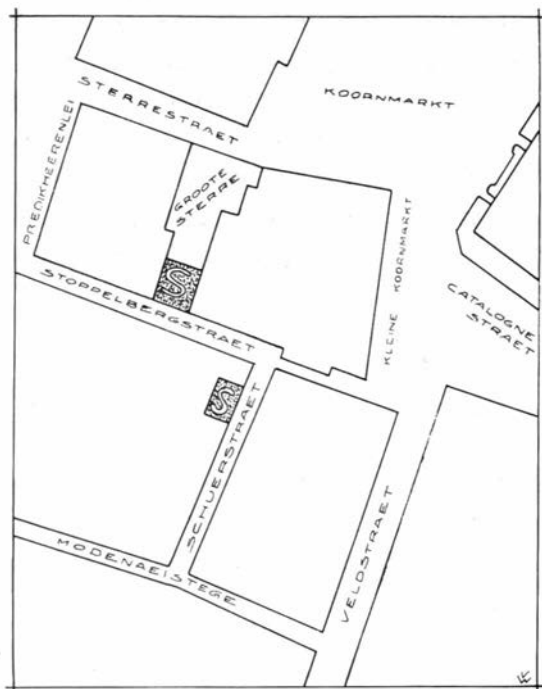
Ook de Kleine Kouterstraet en de Krommesteeg zijn kennissen van oude datum. Nieuwelingen zijn behalve de reeds vermelde Schuurkenstraet, de Okerstraet en de Modenaarstraet.

Als bebouwd straatje is het Schuurkenstraetje letterlijk zo oud als de straat. Zijn naam is van heel wat jongere datum. Op volgende afb. 5 is duidelijk te zien dat het twee andere even smalle straatjes verbond: de *Stoppelbergstraet* en de *Modenaarsteghe*.

De Van Stoppenberghestraet (huidige spelling) heette achtereenvolgens Meester Domaessteegskin (1329); Ser Donaesstraete; Meester Tomaessteghe (1386). Vervolgens Stoepenberghesteghe naar de naam gegeven aan

55 Fris, a.w.; Gysseling, a.w.

het huis dat gelegen was op de hoek van het straatje en de Veldstraat (kant Koornmarkt) en dat bewoond geweest was door Jan van Stopenberghe (1361).⁽⁵⁶⁾ In 1367 ontmoeten we er zijn zoon Pauwels.

Afb. 5. — De "Groote Sterre" en (uiteraard) het gewezen "Schuurken" waren twee der 22 huizen — een blok begrensd door Koornmarkt, Sterrestraat, Predikheerenlei, Stoppelbergstraat en Kleine Koornmarkt — die in 1905-1906 gesloopt werden (de laatste muur in de week van 16-22 april 1906).

Later verbasterde men de naam tot Stoppelstraete; Stoppelbergstrate, ook tijdelijk Mont-au-Chaume geheten (1812-1942).

De Nodenaysteeg (huidige spelling) heeft stellig de oppergaai afgeschoten wat betreft het gevarieerd assortiment van namen waarmee de spraakmakende gemeente ze royaal begiftigd heeft.

In 1370 sprak men van Noddenaeysteghe. Enkele jaren later werd het Hoddenaeysteghe (1407), Oddenaysteghe (1411); Nodaeystrate (1420); Audenayssteghe (1444); Nodde-Naeystraetkin (1475); Oddenaertssteghe (1508); enz. Tenslotte verkoos men het ding maar liefst *Modenaestege* te noemen, naam die de Fransen in 1812 met een heilige overtuiging vertaalden in Rue des Couturières.⁽⁵⁷⁾ Zowel de Gentse als de Franse naam zullen geschiedenis maken.

Om nu tot ons SCHUURKENSTRAATJE terug te keren kan ik niet zeggen hoe men het oorspronkelijk geheten heeft. Mogen we Fris op zijn woord geloven, dan zou ons straatje omstreeks 1680 Dweersstraetken of Zweetstraetken geheten hebben. Naar welke naam het voordien geluisterd heeft, zegt hij niet. Hij had dit nochtans gemakkelijk gekund had hij wat aandachtiger gelezen wat hij zelf over de zoëven genoemde Nodenaysteeg weet te vertellen. Inderdaad, als

56-57 Fris, a.w.; Gysseling, a.w.

synoniem van Nodenaysteeg geeft hij voor het jaar 1544 Corte Noynay-op en voor het jaar 1758 Noort-naeysteghe. Nu is het zo klaar dat er bij de naamgeving nooit sprake is van een korte (Munte) als er daarnaast geen lange (Munte) bestaat. En nooit sprake is van een Noord(kaai) als er tevens geen Zuid(kaai) voorhanden is. Fris had dus gemakkelijk kunnen weten dat het Schuurkenstraatje *korter* was dan de Nodenaystraat en tegelijker tijd *Noordelijker* gelegen was dan diezelfde Nodenaystraat.

De Potter had beslist een betere kijk op de kwestie, want wat lezen we in deel III, blz. 449 van zijn "Gent": "Omtrent de helft van de Stoppelbergstraat is er een steeg sedert 1812 Schuurkenstraatje genaamd. Vroeger heette het Corte Noynayestege (1542) en Korte Noordenaeystege (1660).

Nu rijzen als vanzelfsprekend twee vragen: Waarom maakte men in 1812 van een Korte Modenayestraet een Schuurkenstraetje? En waaraan had dit Schuurkenstraetje zijn naam te danken?

Dat is een brokje lokale geschiedenis dat voor zover mij bekend is, nog niet geschreven werd.

Van de Van Stopenberghestraat weten we alvast dat op een van haar hoeken het huis Van Stoepenberghge gelegen was. Huis dat in het begin van de 17de eeuw Den Witten Hert zou uitsteken. Zijn voorgevel keek naar het St.-Nikolaaskerkhof; zijn achtergevel kwam uit in de Van Stopenberghestraat: "Een huys... op de cleene Cooremerct nous over de kercke van St.-Nicolaes van audst ghenamt den Witten Hert van achter commende met een poortien jn het straetkin van het Schuerken."(58) "Thuis... ten voorhoofde op de Cleyne Cooremert van achter commende met synen achterhuysse in het Straetken leedende naer de herberghe het Schuerken."(59)

Behalve deze achtergevel telde de noordkant van de Van Stopenberghestraat nog een zestal gebouwen: 't Hof van Elseghem; 't Kaaskoopershuis (later 't Oud Kaaskoopershuis genoemd); *Den Peerboom* (1506); De Snacke; den Mauthane; 't Steenkin.

Of *Den Peerboom* een herberg of iets in die aard geweest is kan ik niet zeggen. In elk geval, toen omtrent het 1660 *Den Peerboom* de plaats ruimde voor *Het Schuerken*, verwierf deze nieuwigheid alras een meer dan alledaagse vermaardheid als herberghe.

58 Weezenboek 1734-35, aangehaald door De Potter, Gent, III, blz. 398 noot

59 Opbouw van huizen 1716, aangeh. door D. P., Gent, III, blz. 398

De zoëven geciteerde aanhalingen laten maar al te duidelijk uitkomen hoezeer Het Schuerken als "point de repère" gebruikt werd. Een curieuze biezonderheid : de eerste eigenaar van het bedrijf was de drager van een zo beruchte als beroemde naam : hij heette namelijk Martin d'Artevelde. Een verre bloedverwant van de Grote Jakob ? 't Is Billet die het te onzer intentie opgetekend heeft.(60)

Voor het eerst komt Het Schuerken in het nieuws ter gelegenheid van twee sterfgevallen. In het Betoogboek Overlijdens van de Alexianen, deel 2, folio 17, anno 1673, wordt als adres opgegeven *jn het Schuerken*; op folio 36 anno 1681 is er sprake van *jnt Scheurken*.

De "doening" schijnt aanvankelijk een fatsoenlijke aangelegenheid geweest te zijn. Wat in 1716 als doodgewone herberg doorging werkte zich in de jaren die volgden op tot een volwaardig horecabedrijf, want in de "Nieuwen Almanach curieux en util voor 't jaer 1770 ofte den getrauwen Weg-wyzer der Stad Gend, by Phyl. Gimbert, Kooremerkt in den Bijbel", de eerste gids die een tamelijk volledige lijst mededeelt van de drank-, eet- en logeergelegenheden die te Gent te vinden waren, wordt Het Schuerken liefst twee keren vermeld. Een eerste keer als deel uitmakende van de "Principaelste Hostelryen en Aubergien." Het bevindt zich waarlijk in uitstekend gezelschap want het wordt in één adem opgenoemd met het "Hof van St. Sebastiaen, Kouter"; met het "Hof van St. Antone, Prinsenhof"; met het "Keyserlyk Hof, Kouter"; met de "Groote Sterre, Koornmarct". Om ons te beperken tot deze ver buiten de grenzen van de stad en land meer dan bekende hotels.

Een tweede keer wordt Het Schuerken in de Almanach vermeld wanneer deze de "Aubergien waer men Tables- d'Hôtes geeft" opsomt. Ditmaal vindt Het Schuerken by St. Nicolaeskerek zijns gelijke in "De Waepen van Engeland, Kouter"; in "Het Keyserlyk Hof, Kouter"; in "Het Hof van St. Antone", enz.

In 1772 deelt de Gazette van Gend ons mee dat Het Schuerken verbouwwingswerken heeft laten uitvoeren. O.a. werd een "schoone kamer voor conferentien" in het leven geroepen. Tevens werden enkele gemeubileerde kamers te huur aangeboden.(61)

Is de bouw van die vergaderzaal in verband te brengen met het "Gûlden van den Sack", dat sedert begin 1771 in Het Schuerken zijn maatschappelijke zetel gevestigd had ?

60 Politije Boeck, II, blz. 164 v°

61 Aankondiging, aangeh. door D. P., blz. 448

Blijkbaar was de vereniging voordien elders gehuisvest geweest en was het eerder een herstichting geweest die in 1771 plaats gevonden had. Noblesse oblige, zei de herboren maatschappij, en ze begiftigde zich zelf met een nieuw reglement. Dit (handschriftelijk) reglement ging (gelukkig) niet verloren, want het kwam in de Universiteitsbibliotheek terecht.⁽⁶²⁾ Het is een dokument dat uit meer dan een oogpunt onze belangstelling verdient. Zoals het maar al te duidelijk zal blijken spreekt het een eigen taaltje : eentje met nogal wat (gewild) duistere plaatsen.

Het vangt aldus aan : " Reglement Alsoo het geheijm gûlden van den souverijnen Sack waeren erstelt ende geerigeert in een nieuw Gulden onder den selven titel van den souverijnen Sack op de reserveren ende conditie als daerby vermeld Soo ons gebleeken is met het overbrenge van onse brieven van Erectie (...) project van reglement ende ordonnantie hebben wij in consequentie van diere ter generaele vergaederinge van den 29 febr. 1771. In de herberge het Schûrken geconsipeert de ordonnantie van reglement alhier volgende van woorde tot woorde : "

Het heeft geen zin heel dat reglement van A tot Z te kopiëren. Wel vind ik het gepast die artikels aan te halen die van enig nut kunnen zijn voor dit opstel.

ART. 10 : Niemant en sal onse sermonie vermogen te veranderen zoo jn het aenveerden van nieuwe mannen van den Sack maer sullen gehouden zijn de geheijme te onderhouden gelijk van oudts is geobserveert.

Art. 12 : Voorts Jndien het geviele dat eenigen gulde Broeder den eenen aen den andere Jnjureerde t' zij present ofte absent eenige blaem syde dien sal verbeuren eene Boete van twee vaenen Bier bovendien gecorigeert woorden ter arbitrage van den Eedt.

Art. 17 : Ook niemant t' zij proviseerders ofte andere mannen van den Sack en zullen in pùblique plaetsen vermogen te spreken van den Sack 't zij in wat cas het zoude wesen op pijn van te verbeuren een Boete van een vaene^(62a) Bier ten profyte als vooren.

Art. 25 : Den 8 van 7bre wesende den feestdag van onsen patroon den heyligen van der Schueren sal geselebreert worden eene groote misse ter eeuwiger gedachtenisse en ten bywoone van geheel de geraelitijt op de boete van 20 pistolen van den Sack ten selven daegen aen tafel ten 12 ueren en alf en s' avons ten... en sondag daer naer eenen spoÿppe gevolgt

62 Handschrift G 1984

62a Een vaen of vane was oorspronkelijk de naam van een munt. De hoeveelheid bier die men voor de waarde van een vaen bekwam noemde men eveneens een vaen. In de praktijk was een vaen gelijk aan 2 stopen of ongeveer 5 liter. Vandaar de zegswijze : Een vaan op hebben

door een divertissement. De eed wordt afgelegd op het arts-been. Tot lid geslagen met het zweert.

Het ligt er dik op dat we met een buitenissige om niet te zeggen "louche" maatschappij te doen hebben. Dat blijkt reeds overduidelijk uit de naam die de mannen voor hun vereniging uitkozen : het geheim gilde van den souverijnen Sack.

In een van de artikelen van hun reglement heet het dat Het Schuerken niet hun eerste vergaderplaats geweest is. Ze verzwijgen angstvallig waar ze voordien hun vaenen Bier opdronken en hun opgestreken pistolen oppotten. Mogen we niet veronderstellen dat ze non-stop-recht-door van de Zacobroederstrate alias Sakebant naar de Stoppelbergstrate zijn gekoerst ? Noemen zij zich zelf geen *broeders* (art. 12) ?

Als we bovendien bedenken dat de Zacobroederstrate gelegen was in Overschelde dat zoals we reeds opmerkten vanouds voor bordelen en "vrouwen van levane" de (verplichte) verzamelplaats was, en dat destijds (1274) het orde van de "Broeders van den Zacke" na een erg kortstondig bestaan door de paus ontbonden werd — niemand weet waarom —, dan zal de geheimdoenerij van het gilde wel haar reden gehad hebben. Trouwens wat bedoelden de Sackmannen uiteindelijk met die Sack. Zouden ze werkelijk gedacht hebben aan de zakvormige pij van hun middeleeuwse voorgangers ? Op de koop toe verklaren ze hun maatschappij soeverein, d.w.z. onafhankelijk en gezaghebbend. In een woord een duister zaakje. Nog duisterder en dubbelzinnig bovendien is de wijze waarop de gilde-eed afgelegd wordt : op het arts-been. We kunnen moeilijk aannemen dat hier sprake is van het been van een stekelvarken, dat men vroeger in Vlaanderen herts, erts of arts noemde. Het aanvaarden van nieuwe leden gebeurt met inachtneming van niet nader omschreven ceremoniën. De geheimen van de klub moeten angstvallig bewaard worden en buiten het lokaal (de pùblique plaetsen) mag van de Sack niet gerept worden.

Allemaal mysterieuze dingen die in een voor ons ondoorzichtig argot te boek gesteld werden.

Bepaald onappetijtelijk worden de Sack-broeders als ze hun heilige vander Schueren vieren op 8 sept., zijnde de Maria-geboorte-dag. En dat ze zo maar met boeten van 20 pistolen goochelen⁶³, warempel geen kleinigheid, maakt ons het begrijpen bepaald niet gemakkelijker. En

63 De pichtal was een Tjechische gouden munt waarvan de waarde van land tot land verschilde. De Franse pistool = de louis d'or. De Spaanse pistool = de kroon

waaruit hun divertissement zal bestaan vertellen we vooralsnog liefst niet voort.

Hoe dan ook, het gilde houdt het in Het Schuerken uit tot anno 1780. Wat onze Sack gedurende die negen jaar uitgespookt heeft, is, zoals het hoort, ultra geheim gebleven.

Wat we even wel weten, en goed weten, is de reden waarom Het Schuerken verlaten werd.

Op 21 januari 1780 had aan de Kromsteeg de — neem van mij aan plechtige — opening plaats van een "onderneming" die als uithangbord gekozen had "Au Roi d'Espagne In den Koning van Spagnien". Een onderneming die van stonden aan een autentiek bordeel was en, zoals we verder zullen zien een lang en taai leven gekend heeft.

Het was in deze "Koning" dat de "Sack" weldra zijn intrek zou nemen. Hoe die intrede geschiedde vertelt ons het nagelaten verslag:

Actum desen 19 augusti 1780 op onse groote gulde kamer in den Koning van Spagnien. Ten voornoemde daege is door de vergaederde mannen van den Zak geresolvert van op den 26 deser maent te houden eene generaele vergaederinge om te resolveren op verscheyde affaires den Zak raekende ende wel naementlyck tegen den 8 der toekomende maent wesende den steerf dag van den doorlughtigenn van der Schueren Saliger memorie. "Van de Maria-geboorte-dag een sterfdag maken, u moet maar durven!

Nog een enkel woord over de Koning van Spagnien en over Het Schuerken, of liever over de Schuerkens.

Een herberg "In den Koning van Spagnien" wordt reeds vermeld in 1737.⁽⁶⁴⁾ Precies omdat ze gelegen was aan de Violette straete die in de volksmond *Venusdreeve* genoemd werd, zou het niemand moeten verwonderen dat er van die Koning een nogal kwalijk reukje uitging.

Verhuisde die herberg later naar de Kromsteeg? In dit hoerenstraatje treffen we in de jaren '70 een Koning van Spagnien aan die reeds in 1778 opgedoekt werd. Als een feniks herrees de zaak zoals we zoëven opmerkten, in 1870 uit haar as en hield het uit tot in 1898.

In 1898 toen de nog oudere Houtlei opgevuld werd kwamen de Dekstraat en de St.-Jansstraat onder de hamer van de sloper terecht.⁽⁶⁵⁾

64 Oude Oostvlaamse Herbergnamen, verschenen in Oost-Vlaanderen

65 "Het is om de Kromsteeg te doen verdwijnen dat het College het ontwerp heeft doen bestuderen ter verlenging der Korte Meire tot aan de Catalognestraat. De nieuwe straat

Wat Het Schuerken betreft, weten we dat het ding in 1776 van "Principale Hostelrye en Aubergie daer men Tables-d'Hôtes geeft" gedegradeerd werd tot "herberghe daer men Estaminéen houd van vremde bieren".

Heeft zijn eigenaar of zijn uitbater het tegelijkertijd met de "Sack"-mannen de rug toegekeerd? Om baas te worden van de herboren Koning van Spagnien? Heel waarschijnlijk, want welhaast zal een nieuw Schuerken uit de grond rijzen aan het straatje dat tot dan toe *Korte Nodenayesteghe* genoemd werd.

Het nieuw Schuerken moet heel vlug een grote bekendheid gekregen hebben, want toen in 1812 de straatnamen "herzien" en in het Frans "vertaald" werden toverde men het Korte Nodenayesteesken om in *Schuurkenstraat*, en in Rue de la Grange. Wat later, misschien om de held van Waterloo, Wellington, plezier te doen, stak men het zelfs in een Engels kleedje: Barn-Street.

Zoals we reeds onderstreepten heeft het straatje zijn naam blijven dragen ondanks het feit dat het geen enkele woning meer telt en 's nachts door twee dubbele ijzeren poorten kan afgesloten worden.

Van een geheel andere aard waren de schutsels die men tijdens de Eerste Wereldoorlog niet in de Schuurkenstraat, maar in drie andere "hoerenstraatjes" plaatste. Luister wat Wandt(66) daarover weet te getuigen: "Les soldats du front, en permission pour quelques heures, firent la file devant ces lieux (...) et attendaient patiemment leur tour. Le nombre de soldats qui se pressait devant les habitations des prêtresses de Vénus allait toujours croissant et la ville eut à placer sur l'ordre de l'autorité militaire dans les trois "petites rues", la rue des Scieurs (Zagermanstr.), la rue aux Anges (rue de l'Ange *Engelstraat*, nu Garensteeg; in de middeleeuwen (1328) Contentast) et la rue des Couturières (nu *Nodenaysteeg*), des cloisons de façon à soustraire ces militaires à la vue des pieuses dames et jeunes filles." Maar niet aan de "vue" van de straatjeugd die er een spelletje van maakte vlug achter de schutsels te gaan loeren om daarna nog vlugger het hazepad te kiezen.

Het ware onverantwoord dit hoofdstuk af te sluiten zonder gewag te maken van een kleine verzameling schijnbaar onbenullige kaarten waarvan slechts weinigen het bestaan vermoeden.

zal 10 m breed zijn. (...) Het totaal der te verkopen gronden zal 2100 m² bedragen welke zich in de nodige voorwaarde zullen bevinden om verkaveld te worden en om er handelshuizen te bouwen." Gemeentebld, 1897, blz. 1136

66 H. Wandt. Vie d'Etape à Gand, Ledeberg, 1921 (?)

In een tijd als de onze die waarlijk uitpuilt van ongebondenheid, vrijpostigheid, progressiviteit, inspraak, open-en-bloot, en wat nog meer, zou het niemand dienen te verwonderen dat ook voor "der vrouwen oudste beroep" publieke reclame gemaakt werd.

Onze lichte dames blijken ware meesters geweest te zijn in het aanprijzen van hun kostbare koopwaar.

In de Bibliotheek van de Bond komen een stel adreskaarten — of als u wilt reclamekaarten voor. Ze zijn ten getale van acht, en alle gedrukt op wit karton, maar van verschillend formaat : van 13×9 cm tot $8,5 \times 5$ cm. Om begrijpelijke redenen lieten de litografen wijselijk na hun produktie, die we nauwelijks als middelmatig kunnen kwalificeren, met naam en adres te ondertekenen. Waarschijnlijk dus geen dingen die uit het atelier van een Defferez, van een Jacquain of van een Ghyselincx gekomen zijn.

Laten we als eerste *Madame Provoost* aan het woord komen, want van haar kwamen maar liefst drie verschillende kaartjes in de verzameling terecht. Het bordeel dat de tekenaar door een charmant klinkende "Maison de Société" aangeduid heeft, staat weliswaar op *naam* van Ma-

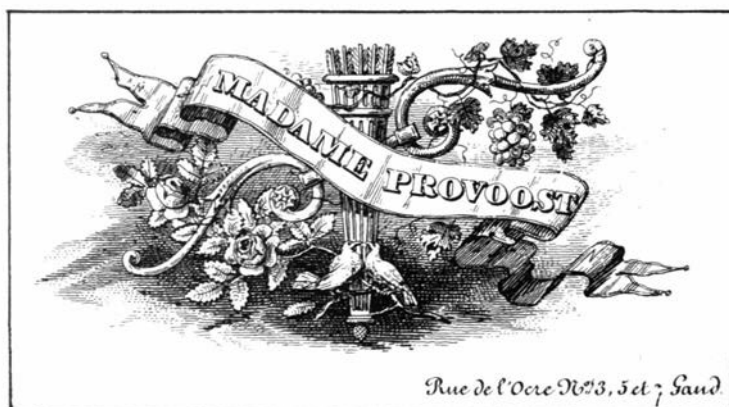
Afb. 6. — Twee adreskaartjes van bordeel van Madame Provoost, gelegen aan de "Okerstr  t" nr. 5 te Gent. (Verzameling Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, Gent).

dame, maar wordt in werkelijkheid open gehouden door haar man, Monsieur Joseph, een rasechte Gentenaar, die reeds 54 jaar oud was toen hij in 1836 zijn "winkel" opende.

Zoals twee van de drie kaartjes het verklappen : aan de Okerstraet nr. 5. Beide drukwerkjes, eerder van een gebrekkige makelij, liggen ook wat de aangewende symboliek betreft, aan de magere kant : een paar gevleugelde putti (noem ze voor mijn part amors of cupidootjes) die een beschreven banderol ontrold hebben; wingerdbladeren en druiventrossen, die onwillekeurig aan de druivengod Bacchus doen denken; en, vanzelfsprekend, een paar bekketrekende tortelduifjes.

Beide kaartjes dagtekenen van de dagen dat de Provoosten slechts één huisje aan de Okerstraet bewoonden. In 1851 blijken de zaken er niet op achteruit gegaan te zijn, want twee andere zijn inmiddels bij dat eerste gekomen. Deze biezonderheid wordt ons verteld door het derde kaartje dat

Afb. 7. — Adreskaartje van bordeel van Madame Provoost gelegen aan de "Okerstraet" nrs 3, 5 en 7 te Gent. (Verzameling Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, Gent)

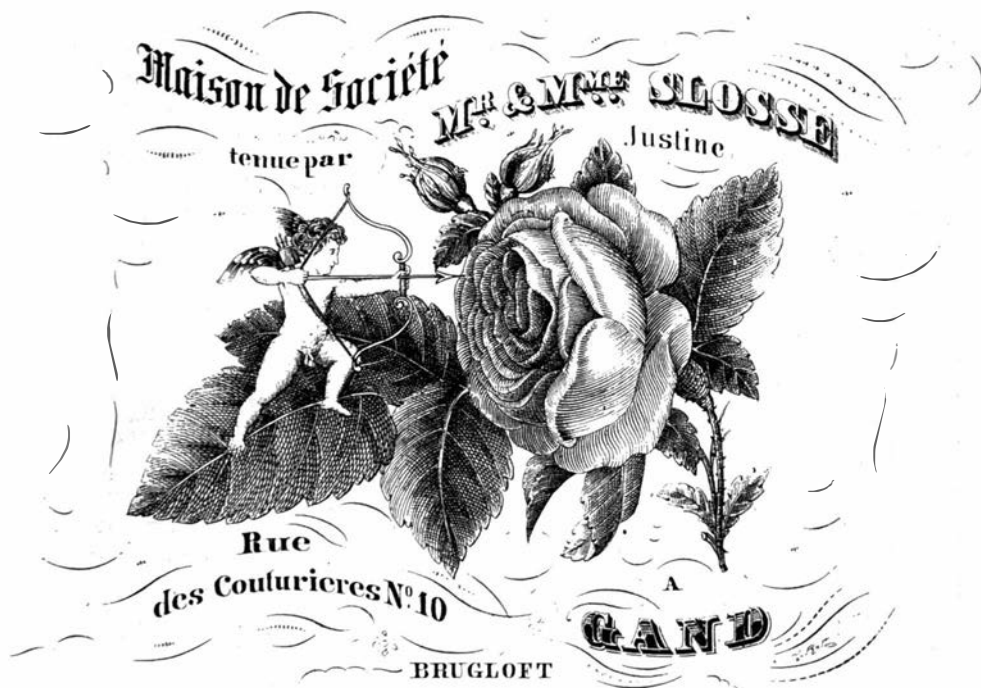
er eveneens op vooruit gegaan is. Behalve de druiven en de duifjes zijn nu ook de rozen van de partij, terwijl Amors attributen, een reusachtige, sierlijke boog en een met pijlen volgepropte koker, de hoofdelementen van de kompositie uitmaken. Als ik bovendien verklap dat Joseph tot zijn 80ste levensjaar bedrijvig geweest is, mogen we met de hand op het hart volmondig getuigen dat de man door de last van het vak niet ten onder is gegaan.

Het is wellicht niet onbelangrijk te vermelden dat de Universiteitsbibliotheek slechts van het laatstbeschreven kaartje een exemplaar bezit.(67)

In een wip springen we van de Okerstraet naar de ModenaaiStraet. Ook Guillaume Slosse, die in de "affaire" bijgestaan wordt door zijn

67 Album met adreskaarten, G 19129.

vrouw Justine, noemt zijn huis een "Maison de Société". Dat deze benaming geen Gentse, zelfs geen Vlaamse specialiteit is, blijkt uit het feit dat ze ook te Brugge geen onbekende was : Cf. de enige mij uit die stad bekende kaart, waarvan de tekst aldus luidt : A la main d'or / Maison de Société / Tenu par F. Van de Walle / Bruges / Coin de la Cour du Prince / Hoek van 't Princenhof.(68)

Afb. 8. — Adreskaartje van Mr & Mme Slosse gelegen aan de "Modenaestege" te Gent. (Verzameling Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, Gent)

Monsieur Slosse is een Brusselaar die op 24-jarige leeftijd in 1844 in de Arteveldestad zijn kans waagt. Helaas voor hem moet die kans maar weinig schitterend geweest zijn, want in 1851 is hij reeds van het toneel verdwenen. Aan het kaartje dat geroepen was om zijn "doening" te doen bloeien, kan Guillaume's tegenspoed niet toegeschreven worden, want het bezwaarlijk als lelijk of ondoelmatig gekwalificeerd worden. Vooral wat de te hulp geroepen symboliek betreft, mag die er zijn : een reusachtige roos en een cupido die kordaat op een blad post gevat heeft. Dat gevleugeld snaakje *schiet* warempel vlak *in de roos*.

68 Uit private verzameling

Onderaan de vreedzame schietpartij zien we het woordje "brugloft" staan. Deze ophelderende informatie nodigde natuurlijk de gelukkige bezitter van de lito uit hals over kop in het "maison... enz." bruiloft te komen vieren. Uiteraard zonder huwelijksinzegening.

Al lang vóór 1851 staken sommige bordelen "in de bruiloft" uit, o.a. in 1687.⁽⁶⁹⁾ Per slot van rekening deed Slosse niets anders dan na te doen wat één zijner voorgangers honderd jaar vóór hem waarschijnlijk in hetzelfde huis, maar alleszins in dezelfde straat, hem had voorgedaan.

Ook de Krommesteege is goed vertegenwoordigd in onze kollektie reclamekaartjes, in nr. 1 van de straat ontmoeten we Marie Provoost. Als 28-jarige weduwe zette ze zich hier in 1846 neer. Was zij familie van de ons niet onbekende Joseph? Deze was oud genoeg om haar vader te zijn, maar in dat geval moet deze geboren Strop omtrent 1818 te Oudenburg (W.-VI.) gewoond hebben, want het is in die gemeente dat Marie in dat jaar op de wereld kwam.

Afb. 9. — Adreskaartje van bordeel van Marie Provoost, aan de "Kromme Stege" nr. 1 te Gent.

(Verzameling Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, Gent)

Hoe dan ook, het kaartje dat ze door een ons onbekend gebleven Gentse litograaf liet drukken, verschilt niet weinig van degene welke we reeds de revue lieten passeren. De druiven, duiven en rozen hebben de

69 Oude Vl. Herbergnamen, a. w.

plaats moeten ruimen voor zwierig krullende acantusbladeren. Of de tekenaar de symbolische betekenis van die bladeren gekend heeft? Vanzelfsprekend wist hij dat de akant vanouds het zinnebeeld was van de nog nooit bewerkte grond, van de maagdelijke aarde, kortom van de maagdelijkheid, zulks wegens de scherpe punten van zijn bladeren. Scherpe punten waarmee ook de roos en de distel gewapend zijn en die de mens dient te overmeesteren wil hij die planten de zijne mogen noemen. Lezen we inderdaad in Genesis 3-18 niet dat de Heere tot Adam zegt: "Ook zal het (aardrijk) u doornen en distels voortbrengen, en gij zult het kruid des velds eten". Het overmeesteren = uitroeien van die doornen en distels dient dan ook beloofd te worden: de architect door het mogen aanbrengen van het acantusblad op het kapiteel van de korintische zuil; de held door het mogen versieren van zijn kled met de afbeelding ervan.

Als het in de bedoeling van de anonieme graveur gelegen heeft zijn opdrachtgeefster in het ootje te nemen, meen ik dat hij in zijn opzet wonderwel geslaagd is.(70)

Dat het cupidootje niet vergeten werd en dat aan de zetel van de liefde, het hart, gedacht werd om het informatief gedeelte van de compositie te omlijsten, zijn dingen die we volledigheidshalve vermelden.

Belangrijker is dat we kennis mogen maken met een van dame Provoosts pensionnaires en van een chiek uitgedost heerschap.

Om het huis gemakkelijk te vinden wordt eraan herinnerd dat het een "porte clouée" heeft. Die spijkers kunnen onmogelijk dan zg. kristusnagels zijn. Waarom niet?

Ook van dit kaartje bezit de Universiteitsbibliotheek een exemplaar, maar in plaats dat het op naam staat van Marie Provoost, behoorde het toe aan Antoinette Birmans, Rue d'Enghien, Ath. Is het nodig te onderstrepen dat het Stadsarchief van die Waalse stad noch iets afweet van het bestaan van dergelijke kaartjes, noch iets weet te vertellen over dat meisje met de on-Franse naam? Dat Waals kaartje leert ons alvast dat Gent tot ver buiten zijn grenzen bekend was voor het drukken van, laten we zeggen, buitenissig werk.

Emmanuel Lahaut, geboortig van Hauteville (Frankrijk) was 49 jaar toen hij zich na nieuwjaar 1844 in nr. 11 van de Krommesteege kwam vestigen. Was hij het die aan het huis de naam van "Le joli Nid" gegeven had of was dit het initiatief geweest van zijn voorganger? We weten het niet.

70 J. Chevalier e. a., Dictionnaire des Symboles, Paris, 1969

Wat er ook van zij, op het kaartje dat hij uitdeelde is maar al te zonneklaar te verstaan gegeven waar dat nestje met zijn zopas uitgebroken vogeltjes een veilig toevluchtsoord gezocht heeft. Als een van Lahauts lichte evaatjes een vermanend vingertje uitsteekt naar die stoute gast, doet ze maar alsof.

Afb. 10. — Adreskaartje van bordeel van M. Lahaut, "Krommestege" nr. 11 te Gent.
(Verzameling Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, Gent)

Veel wijn heeft Emmanuel in zijn "Maison de vin" niet moeten schenken want de Dood maakte reeds in 1847 een vroegtijdig einde aan zijn werkzaamheden.

Van de Modenaarstraat wandelen we naar het "Kauterstraetje" dat eveneens Nieuw Kouterstraatken en Kleine Vleeschhuisstege genoemd werd (nu Kleine Vleeshuissteeg).

In nr. 1 oefent Madame Bonnet haar plezierig bedrijf uit. Dat leert ons haar reclamekaartje. Haar geval lijkt wonderwel op dat van Madame Provoost. Haar zaak staat namelijk op naam van haar man, de vóór de uitbreking van de Franse Revolutie geboren Fransman Léon (1786). In vergelijking met het hiervoor besproken drukwerkje ziet dat van Mevrouw Bonnet er heel wat deftiger en estetischer uit : een rijkelijk versierde lijst met hoofdzakelijk gestileerde bloemen en bladeren waaronder menig acantusblad. Waren daar geen bekketrekende duifjes en speelse Amors, gewapend met hun bogen en pijlen, bij te pas gebracht, het bedrukt stukje

karton zou warempel op een visitekaartje van een fatsoenlijke huisvrouw gaan lijken zijn, vooral in aanmerking genomen dat het zo geijkte etiket "Maison de &" eenmaal ontbreekt.

Afb. 11. — Adreskaartje van bordeel van Mme Bonnet,
"Kauterstraetje" nr. 1 te Gent.
(Verzameling Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, Gent)

Wie in het gezicht van nieuwjaar 1859 de deuren van het huis sloot, weet ik niet. Was het Monsieur Léon of was het diens weduwe? Of legden ze er beiden het bijltje bij neer?

Ons allerlaatste bezoek geldt het Schuurkenstraetje niet zozeer omdat we het neusje van de zalm voor de laatste tocht willen voorbehouden, maar wel wegens het voorkomen des heren De Trochs adreskaartje. Eerst en vooral worden we (min of meer aangenaam) verrast door zijn kosmopolitisch karakter. Van het kaartje wel te verstaan. Zelfs de straatnaam heeft een Engelse vertaling gekregen. En het "Schuurken" een tweede naam: Au Bacchus; In den Bacchus; In the Bacchus. Deze druivengod zien we trouwens parmantig zitten op een wijnvat. Schrijlings zoals dat hoort. Bovendien is het ons gegund een blik te werpen in het interieur van de plezierige doening. Hier wordt aan de geëerde gasten een beker wijn aangeboden; daar maken de vijf meisjes van het etablissement — ze zijn werkelijk met z'n vijven — gereed om, ieder vergezeld van een gezellige partner, de gelagzaal te verlaten. Hoe lief ze voor elkaar wel zijn, demonstreert het paartje dat zich van de twee tafereeltjes niets schijnt aan te trekken. Gentenaar Joseph De Troch heeft het maar luttele tijd in zijn "Gezelschapshuis The Barn" uitgehouden: van 1848 tot 1852.

Afb. 12. — Adreskaartje van bordeel van Mr. De Troch,
 " Schuerekenstracet " nr. 4 te Gent.
 (Verzameling Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, Gent)

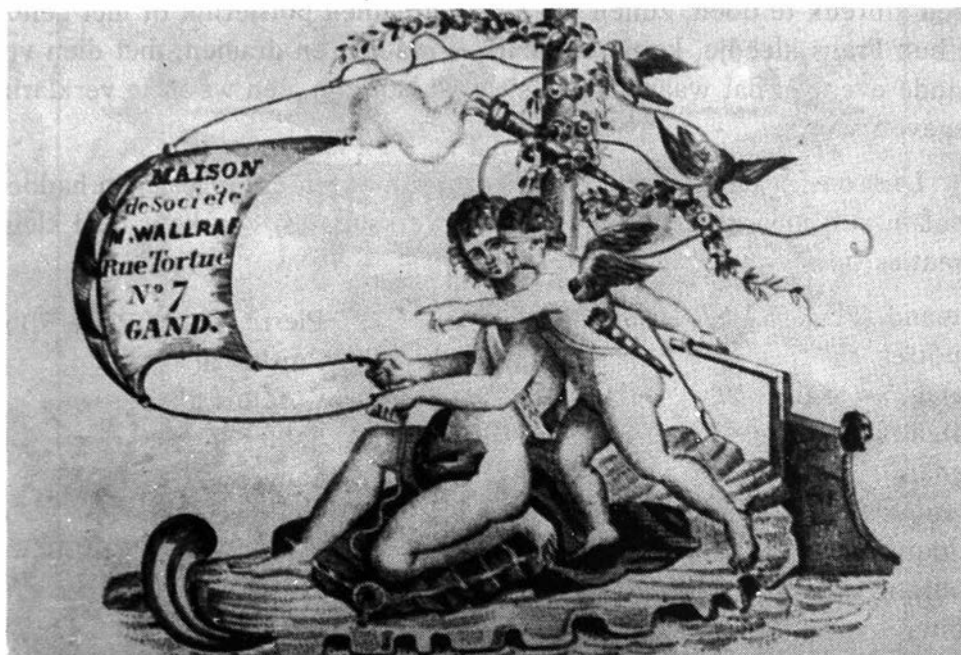
Een hors concours-kaartje, d.w.z. niet behorende tot onze verzameling, maar dat niettemin mag gezien worden, stelt een zeeschelp voor die tot een scheepje verbouwd werd. Een geblinddoekt, gevleugeld cupidootje bedient het roer terwijl het aan Venus de weg wijst. Het bolstaande zeil is er om u extra over extra dingen te informeren. Een brandende toorts (levenslust), mooie bloemenslingers (feestviering) en een paar duifjes (gevlug) verlenen een extra kleur aan een toneeltje dat we beslist niet als onpoëtisch en onaardig mogen bestempelen. (zie afb. 13)

**

Het tweede " moment " dat we ons voornemen voor het voetlicht te brengen is te situeren tussen 1885 en 1948. Het valt dus heel wat langer uit dan dat, dat het jaar 1851 en omgeving bestreek.

Waarom 1885 als uitgangspunt gekozen werd en 1948 als sluitstuk is met een paar woorden duidelijk gemaakt.

We hadden het reeds herhaaldelijk over de zg. hoerenboeken. Telkens zo'n boek volgeschreven was en door een nieuw diende vervangen te worden, werd het eerstgenoemde, op uitdrukkelijk voorschrift van de politie, vernietigd. Aldus werd even na nieuwjaar 1885 een nieuw register aangelegd. Toen het bij het in werking treden van de wet van 21 aug. 1948

Afb. 13. — Adreskaartje van bordeel gelegen aan de "Kromme Stege"
(uit privé-verzameling, org. afm. 17 x 11,8 cm)

betreffende de beteugeling van de prostitutie, in onbruik geraakte, liet men na het boek in de kachel te stoppen. Men ging het dan maar een plaatsje geven in het archief van de politie, waar het zich nog steeds bevindt.

Slechts één enkele maal werd het door een auteur geraadpleegd, namelijk door kapitein-kommandant (toenmalige graad) van de Rijkswacht Rys, die in 1955 in eigen beheer een gestencilde studie uitgaf getiteld "Criminaliteit te Gent". Een origineel en waardevol werk, waarvan de Universiteitsbibliotheek en het Stadsarchief een exemplaar bezitten.

Een systematische analyse van het dokument heeft de schrijver niet gemaakt, dat was — de titel van de studie verklaart zulks voldoende — allerminst zijn opzet.

Om te beginnen een opmerking: Wat de namen van de betrokken vrouwen betreft, in het "Prostitution / Inscriptions d'office / 1885-1947" getiteld register voorkomen, spreekt het vanzelf dat die hier in geen geval zullen vernoemd worden. Bij de behandeling van de reclamekaarten daarentegen deelden we die wel mee. Die handelswijze was verantwoord aangezien het op de kaarten genoemde vrouwen om te doen was een bepaalde bekendheid te verwerven.

Het register is in het Frans gesteld. Om aan zijn eigenaardig klimaat geen afbreuk te doen, zullen we de straatnamen potsierlijk of niet gehuld in hun Frans kleedje, kopiëren zoals ze waaien en draaien, met dien verstande evenwel dat waar zulks wenselijk kan zijn, een woordje verklaring gegeven wordt.

Laat ons nagaan waar al die vrouwen hun tenten opgeslagen hadden. Zoals u zult merken zochten ook deze werksters bij voorkeur heel kleine straatjes op :

Amand (Place S.) a/	Femmes c/	Pierre (Petite Place S.) g/
Apôtres	Fil (Marché)	Raisins h/
Bateaux (courte)	Frise d/	Roseraie i/
Bateaux (longue)	Hotel de Ville (ruelle)	Sables j/
Benard	Huie	Sauge
Bienfaisance (Ledeb.)	Marteau	Sentiers
Biloque (Rempart)	Metdepenningen	Swynaerde (Chaussée)
Bourgogne (Marie de)	Mont au Chaume e/	Truies
Couvreurs b/	Obscure f/	Verger (longue)
Draps	Otton (Fossé)	Verspeyen
Eggermont (Ledeb.)	Pain perdu	
Eglise	Paix (Ledeb.)	

Verklaringen

- a/ Het pleintje gelegen boven de trappen van het St.-Pietersplein
- b/ Heette oorspronkelijk Eikstraet; vervormd van d'eikstraet tot Dek-straet; vertaald in Rue des Couvreurs. Verdween rond 1898 om plaats te maken voor de veel bredere Kunstlaan. De naam van Eikstraat blijft bewaard in die van Eekhout.
- c/ Vertaling van Vrouwenstraet; ook St.-Pietersvrouwenstraat; nu Kwintensberg.
- d/ Baaisteeg. Baai in de betekenis van wollen weefsel zg. herkomstig uit Friesland, vandaar rue de Frise. Onze grootouders droegen 's winters borstlapten en lendebanden gesneden uit *rode baai*.
- e/ Van Stopenberghestraat.
- f/ Donkerstraet. Een der drie enge en donkere straatjes die omstreeks 1900 samengesmolten werden om de Baudelostraat in het leven te kunnen roepen.
- g/ Kramersplein.
- h/ Oorspronkelijk Strusers stege (naar familienaam Struser), dan Struyvelstege; ook Druifstege en Vergulden-hoofdstraet. Verdween omstreeks 1900 tegelijkertijd met de Donkerstraet en de Wulfstraet (afb. 14).
- i/ Onbekend. Wellicht Rozendaalken.
- j/ Nu Lucas de Heerestraat.

Afb. 14. — Gekleurd adreskaartje van een zg. wijnhuis, in werkelijkheid een klandestien bordeel in het berucht hoerenstraatje de Druifstege.

(Verzameling : M. Van Wesemael, Gent)

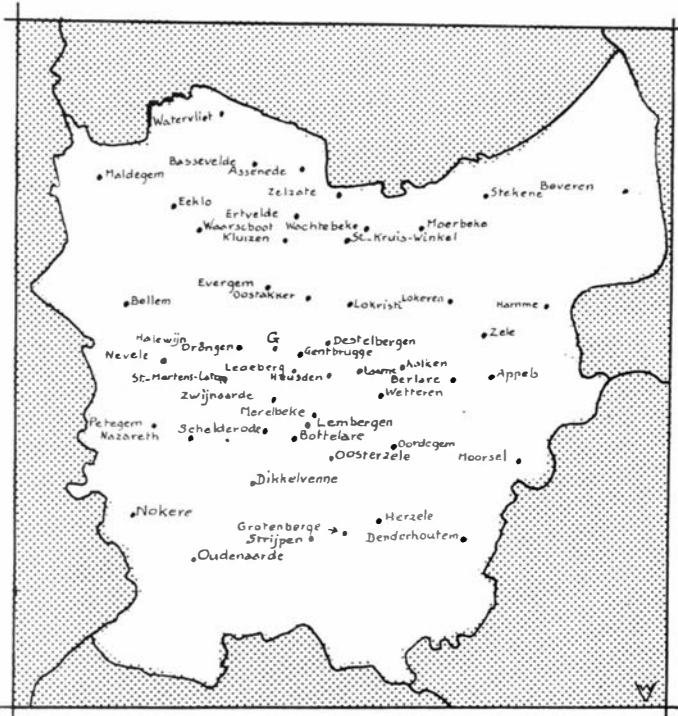
De zopas meegedeelde *vierendertig* straatnamen tellende lijst is helaas — bij manier van spreken — verre van volledig. In feite mogen we van die dertig gerust een zestig maken.

Inderdaad, was per slot van rekening het aantal deze straatjes bewonende "lichte vrouwen" eerder gematigd te noemen, heel wat talrijker zal het regiment klandestien opererende "gespleten dragonders" geweest zijn. En, uiteraard, het aantal verzwegen verdachte steegjes.

Doch laten we liever proberen kennis te maken met die meisjes en vrouwen die we aan de aangeduide adressen aangetroffen hebben.

De eerste vraag die we ons bijna vanzelfsprekend stellen is wel die betreffende hun herkomst. Het is altijd en overal zo geweest dat lichte meisjes en zware jongens hun ijver en vakmanschap bij voorkeur zo ver mogelijk van huis ten toon spreiden.

Van de 144 dames van wie het hoerenboek de geboorteplaats noteert zijn er precies geteld 26 wier wiegje op Gentse grond gestaan heeft.

Afb. 15. — Plaatsen van herkomst van gekarteerde vrouwen uit Oost-Vlaanderen.

Anders uitgedrukt 18 % wat niet als bijster veel kan bestempeld worden. Waarvandaan kósten die resterende 82 % niet-Gentse venusdiertjes ? In plaats van een droge opsomming te maken van de niet minder dan 51 grotere of kleinere Oostvlaamse gemeenten die aan Vlaanderens hoofdstad spijs voor menig " maison de société " geleverd hebben, tekenden we van onze provincie een kaartje dat slechts één ding beoogt : de plaatsen aanduiden die 66 jonge of minder jonge boerinnetjes de rug toekeerden om in de grote stad van belofte hun kans te wagen.

Het is wel te verstaan dat meer dan één meisje slechts de weg naar de " ontucht " insloeg na als werkvrouw, katoenbeworkster, dienst- of kindermisje, pech gehad te hebben.

West-Vlaanderen liet zich vertegenwoordigen door Alveringem, Brugge, Dentergem, Herseaux, Kanegem, Oostende, Ruddervoorde, Tielt en Veurne. Brabant zond ons materiaal uit Brussel, Elsene, Lasne-Chapelle-Saint-Lambert, Molenbeek, Oetingen, St.-Joost-ten-Node en Tollembeek. Ook Antwerpen liet zich niet onbetuigd want Antwerpen (stad), Arendonk, Berchem, Hoogstraten, Mechelen en Turnhout eisten eveneens hun part van de taart. Doornik, Edingen en Velaines representeerden Henegouwen. Luik kwam voor de dag met Luik (stad) en Enseval. En Limburg, met een enkel plaatsje : Rotem.

Wat het buitenland betreft stond Frankrijk aan het hoofd dat Mariannekens ter beschikking stelde komende uit Fontaine-Valmont, Marles-les-Mines, Trouville, Rijsel, Roubaix. Drie kaaskopjes kwamen, een uit Heithuizen, een uit 's Hertogenbosch en een uit IJzendijke. Een (blond) Gretchen kwam uit Mülheim en een uit Stolberg.

Op welke dag van welk jaar al deze mensen te Gent voet aan wal zetten, is niet te achterhalen. We weten dus niet van welke duur hun fatsoenlijk, of als u wilt, eerbaar verblijf geweest is aangezien het hoerenboek slechts melding maakt van de intrede in het "beroep".

Maar goed, interessanter lijkt het ons na te gaan op welke leeftijd het volkje zich liet "karteren".

Wil alvast noteren dat van de 144 ingeschreven niet minder dan 16 tieners en 99 twintigers de jeugdgaai komen afschieten :

J A R E N	85	86	87	88	89	90	91
ONTUCHTHUIZEN	x	x	x	x	x	x	x
PASHUIZEN	x	x	x	x	x	x	x
VROUWEN IN OH.	103	94	71	35	42	42	36
VROUWEN THUIS	23	20	25	30	27	28	27
TOTAAL VROUWEN	126	114	96	65	69	70	63

- 15 j. = 2
- 16 j. = 2
- 17 j. = 3
- 18 j. = 5
- 19 j. = 4
- 20 j. = 16
- 21 j. = 10
- 22 j. = 20
- 23 j. = 12
- 24 j. = 9
- 25 j. = 12
- 26 j. = 4
- 27 j. = 7
- 28 j. = 4
- 29 j. = 5
- 30 j. = 10
- 32 j. = 3
- 33 j. = 1
- 35 j. = 1
- 36 j. = 2
- 37 j. = 3
- 38 j. = 1
- 39 j. = 2
- 41 j. = 1
- 42 j. = 1
- 45 j. = 1
- 46 j. = 1
- 48 j. = 1
- 53 j. = 1

92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	3
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
33	24	27	24	22	22	15	9	7	6	6	4	4	4	10
35	37	39	31	34	30	31	28	29	29	29	30	30	32	30
68	61	66	55	56	52	44	37	36	35	35	34	34	36	40

07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
5	5	8	9	9	9	10	9	9	16	20	20	11	10	10
x	x	x	x	x	x	x	x	7	7	9	9	8	8	8
15	19	26	28	30	36	38	42	45	78	86	71	76	40	42
28	28	22	20	20	16	20	26	32	28	21	23	30	42	52
43	47	48	48	50	52	58	68	77	106	107	94	106	82	95

22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
10	10	9	8	7	4	4	4	4	3	x	x	x	x	x
8	8	8	8	8	7	8	8	8	8	8	8	9	9	9
36	46	44	39	34	25	21	20	16	7	x	x	x	x	x
20	24	28	19	12	13	18	12	15	13	20	15	16	15	15
56	70	72	58	46	38	39	32	31	20	20	15	16	15	15

Afb. 16. — Tabel van een halve eeuw hoerenbedrijvigheid te Gent.

Mocht de aanwezigheid van die meisjes van 15 (en zelfs van die van 16 en 17) u verbazen, verneem dan wat het boek daarover weet te vertellen in een van de twee landstalen en in rode inkt aan het papier toevertrouwd :

Die 15-, 16- en 17-jarige kinderen werden inderdaad in het register ingeschreven, maar kregen daarom nog geen kaart. Van de 17-jarige Z.V.R. en E.D.R. heet het omdat ze stonden "à la disposition du Gouvernement jusqu'à leur majorité." Het kwam ook voor dat een kaart afgenomen werd. Dat gebeurde de 20-jarige J.D.M. toen ze na meer dan 2 jaar "gekarteerd" geweest te zijn "fut enfermée au couvent des Thérésiennes." Hoelang J. de zustersgezelschap gehouden heeft, wordt zelfs in het Frans verzwegen. Zeker is dat ze haar tenten na beëindiging van haar verplicht kloosterbezoek een eindje buiten Gent zal opgeslagen hebben.

Een 20-jarige hield het "thuis" drie jaar uit vooraleer naar een niet nader bepaald "maison de société" te trekken. Met z'n drieën (19, 20, 23) wachtten ze twee jaar om hetzelfde te doen, de jongste onder hen het "Schuurken" als toevlucht kiezend. Met z'n tweeën (20 en 41) zetten ze de gewaagde stap na amper één jaar "proeftijd" doorgemaakt te hebben. De meesten evenwel, met name vijf in aantal (21, 21, 22, 25 en 27) spoedden zich om nog in de loop van hetzelfde jaar hun "intrede" in de "gesloten" wereld te doen: de enen in nr. 5 van de Modenaarsteeg, de anderen in nr. 3 van de Krommesteeg. Een enkele keer vernemen we dat iemand die goed geteld 9 jaar lang in het "Schuurken" bedrijvig geweest was, op 29 sept. 1899 haar biezen pakt om voor eigen rekening haar handen uit de mouwen te gaan steken ergens in de weinig kanunniklijke Kanunnikstraat.

A propos van de zoëven genoemde Modenaarsteeg: u herinnert zich dat het Gemeentebestuur in 1932 een kruisje maakte over de ontuchthuizen; doch wat u stellig niet weet is dat men in het begin van Wereldoorlog II het straatje in "eer" herstelde en toeliet dat de nrs. 11, 13 en 15 hun deuren opnieuw wagewijd open stelden. Deuren die in de loop van 1947 voor de tweede keer maar ditmaal in perpetuum, gesloten werden.

Hoe kan het anders of met die (dubbel) gesloten deuren en die voor immer en altijd weggeëscamoteerde jonge dochters en oudere nichtjes dienen we, van de nood een deugd makend, ons verhaal zoals reeds gezegd "faute de combattant(e)s" te besluiten.

M. VAN WESEMAEL

In Memoriam

René MEURANT

Sekretaris van het Internationaal Studiekomitee betreffende Ommegangsreuzen

Namen 22 november 1905 — Brussel 6 maart 1977

Vrij onverwachts overleed in de hoofdstad René Meurant, een internationaal befaamd volkskundige, echtgenoot van de kunstschilderes Elisabeth Ivanovsky.

Hij was geboren te Namen op 22 november 1905. Door het beroep van vader wisselde de woonplaats van het gezin makkelijk. Aldus bracht hij zijn jeugd door in Huissignies en Irchonwelz. Na degelijke studies aan het koninklijk ateneum te Ath begon hij zijn loopbaan te Brussel, die hij schitterend eindigde als afgevaardigde-beheerder van het Gemeentekrediet van België en als sekretaris-generaal van het Centrum Pro Civitate.

Eerst voelde hij zich tot de dichtkunst geroepen en werd een bezielend voorman van *Journal des Poètes*, knoopte warme vriendschap aan met Charles Plisnier en publiceerde tussen 1930 en 1950 een twaalfstal dichtbundels. We citeren *Naissance de la révolte*, *Le chasseur aux mains vides*, *La foudre me tient par la main*. De drang naar wetenschap en mensenkennis spoorde er hem toe aan tussen 1936 en 1938 de lessen te volgen in het Instituut voor Journalisten te Brussel. De cursus van Albert Marinus die de rol en waarde van de psychologie en sociologie voor de journalist én het volksleven beklemtoonde, leidde hem naar de volkskunde, de wetenschappelijke studie van het volksleven in al zijn facetten. Het lot trekt grillige lijnen. Albert Marinus (Namen 10/8/1886) vroeg bij de aanvang van 1977 aan René Meurant dat deze zijn bibliografie zou controleren en opstellen. Het ligt voor de hand dat René Meurant deze opdracht volgraag aanvaard had en er zelfs zijn diepgaande en uitvoerige studie over het kermiswezen van Ath met stoeten en reuzen in de verste archieven tot de huidige periode wou voor terzijde schuiven. Twee geliefde taken zullen in andere handen en harten moeten overgaan.

Wetenschapsmensen kunnen hun aandacht op verscheidene terreinen richten of in één kant toespitsen. René Meurant heeft in hoofdzaak de reuzen en stoeten bestudeerd, in het ruim kader van de "ducasse" of kermis. Dit thema heeft hij én in de ruimte én in de tijd uitgediept.

De reuzen staan in het teken van de belangstelling in dorpen en steden,

in kongressen en verhalen. Zij leven in de antieke godenleer bij Grieken en Romeinen als giganten. Denk aan Herkules. Zij leven evenzo in het Oud Testament. Denk aan Goliath en David, aan Samson (Simson) waarvan de kracht aan zijn haardos gebonden was ! Deze fantastische figuren zijn ommegangsreuzen geworden, die op een of andere manier wellicht in de hele wereld verspreid zijn.

De studie van dusdanige ommegangsreuzen boeit de wetenschappelijke wereld sinds bijna een eeuw, zo tijdens een kongres te Rijsel in 1892. Een vast studiekomitee betreffende de ommegangsreuzen kwam tot stand te Dowai in 1954 met het doel de vorsers te bundelen. De JOURNÉES D'ÉTUDE CONSACRÉES À GAYANT ET AUX GÉANTS DU NORD DE LA FRANCE ET DE BELGIQUE stemde op 10 juli een resolutie, waarbij René Meurant als sekretaris van het studiekomitee aangesteld werd en waarbij hem een belangrijke opdracht werd toevertrouwd :

- A/ Samenstelling van de Franse en Nederlandse BIBLIOGRAFIE;
- B/ Klassificatie van de WERKMETODES der auteurs;
- C/ Gegeven INTERPRETATIES (nopens ontstaan der ommegangsreuzen);
- D/ Proeve van KARTOGRAFIE 1. België en Nederland.
2. Frankrijk.
- E/ Voorlopige KONKLUSIES;
- F/ VOORSTELLEN, a. voor oude feiten,
b. voor hedendaagse feiten.

In november 1954 besloot het komitee een volgende bijeenkomst te houden in Brugge van 8 tot 11 juli 1955, naar aanleiding van het optreden der reuzen die de stad zou rekonstrueren. Het plan werd niet uitgevoerd en studiedagen grepen plaats te Bergen van 25 tot 27 mei 1956, waar de sekretaris René Meurant een verslag van drieëndertig bladzijden voorlegde. Een volgend kongres kwam tot stand te Mechelen van 23 tot 25 augustus 1963, onder de bescherming van de Koninklijke Kommissie voor Volkskunde, de provincie Antwerpen, de stad Mechelen. Door de inspanning van René Muerant groeiden de studiedagen uit tot een internationale kontaktnaam van volkskundigen voor de studie der ommegangsreuzen, nopens de tema's : morfologie en terminologie; reus of masker; ommegangs- of stoetreuzen; aanvaarden of weren van nieuwe reuzen. De samenkomst te Mechelen wees op voorstel van ondergetekende Oostvlaamse Zanten aan als orgaan van het Internationaal Studiekomitee voor nederlandstalige publikaties, met algemeenheid van stemmen. Le Guetteur wallon werd aangewezen voor franstalige.

René Meurant was een internationaal bindteken in de schoonste en de meest verheven zin van het woord. Teksten van hem verschenen in ANTHROPOS in Zwitserland, in ACTAS DO CONGRESSO INTERNATIONAL DE

ETNOGRAFIA Santo Tirso en de bundel In memoriam Antonio Jorge Dias, beide in Portugal, in ANNALES DE L'INSTITUT ARCHÉOLOGIQUE DU LUXEMBOURG te Aarlen, in HULDE-ALBUM PROF. DR. ERNST BURGSTALLER, Institut für Landeskunde von Oberösterreich te Linz, enz.

De overledene kon dagenlang onderdompelen in archieven, om gegevens van anderen en nieuwe elementen te onderzoeken en op te zoeken. Hij voelde zich tegelijk verbonden aan de aktualiteit (o.a. *Les géants de cortège dans le folklore de l'ère industrielle*, (le Folklore dans le monde moderne. Ministère de la Culture, Br., 1965, 55-62) en aan verdoorgedreven veldonderzoek. Voor onze⁽¹⁾ uitgave *Volksleven in België* kontroleerde hij ommegangen tot een paar weken vóór de publikatie om gebeurlijke wijzigingen mede te delen.

Hij sprak voortreffelijk Nederlands en hield lezingen in Vlaanderen, de laatste maal op 25 mei 1975 te Dendermonde, toen de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen er ter gelegenheid van zijn vijftigjarig bestaan een minicolloquium aan reuzen wijdde⁽²⁾. Hij werkte mede aan scenario's voor volkskundige films in de R.T.B. en de B.R.T. Hij telde korrespondenten en vrienden in Portugal en Spanje, Tjecho-Slowakije en Oostenrijk, in Frankrijk en Ierland.

Een uitzending van de R.T.B. op Paaszaterdag negen april 1977 te 19 u 15, antenne-soir, intergewestelijk nieuws, was gewijd aan René Meurant, met waardering van zijn dichtkunst en behandeling van zijn verdiensten als volkskundige, nationaal en internationaal, door Samuël Glotz, konservator van het Musée International du Carnaval et du Masque, Binche en ondergetekende. René Meurant beleefde het groot geluk, dat zijn echtgenote Elisabeth Ivanovsky van het begin af tot zijn laatste werken uitmuntend illustreerde, in volledige samenhang met de geest van het werk.

Een vooraanstaand geleerde, een vorser van internationale naam, een vriend van de Vlamingen, is heengegaan. Zijn werk en geest blijven. Vorsers van overal zullen zijn gedachtenis in ere houden.

Renaat VAN DER LINDEN

(1) M. BROECKHOVE, recensie van R. MEURANT en R. VAN DER LINDEN, *Volksleven in België*. O.V.Z. 49e jg. (1974) 25.

(2) Zie blz. 70-77.

REUZEN IN EUROPA

Vorm, bouw en animatie

Weinig lieden zijn in staat of durven het aan het woord "Europa" boven een bijdrage te stellen. Het gaat om overzicht en inzicht, om een binding van vele elementen tot een nieuw besluit.

René Meurant was zinnens de verscheidene aspecten van de reuzen in ons werelddeel te bundelen en systematisch te schikken. Zijn spreekbeurt te Dendermonde in 1975(1) voor de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen betekende een start. Dokumentatie allerlei was voor verdere studie aangelegd. De dood is plots gekomen, toen nog menig plan in zijn geest rijpte.

We beschouwen het als onze plicht, in een daad van piëteit en als getuigenis van vriendschap en hulde deze tekst als bijdrage te publiceren, in de hoop dat vorsers de moed vinden om dit sein voor buiten-de-grenzen-reikende onderzoek verder te beantwoorden.

Renaat van der Linden

In dit overzicht beperken we ons tot een uiteenzetting in vogelvlucht over de reuzen in Europa, inzake de vorm, de bouw en de manier om ze tot leven te brengen.

Voor het gebied van Nederland komt alleen het gebruik van aluminium en polyester van pas in 1959 bij de hergeboorte van *Gigantius* in Maastricht die vermeld werd in 1550 en die sinds eeuwen verdwenen bleek(1a).

In Londen leven de beelden van *Gog* en *Magog*. Zij schriiden mede in de stoet van de Lord-Mayor, de burgemeester, vóór hun vernieling in 1940. Ze kwamen opnieuw tot leven in een kleinere gestalte. De oude Sint-Kristoffel van Salisbury zag zich bij gebrek aan een drager verplicht plaats te nemen op een wagentje bij de kroning van Georges V. Bij de aanstelling van Elisabeth kon hij zich opnieuw vrij en lustig bewegen.

(1) René MEURANT, *'t Ros Beyaerd maekt zijn ronde in de stadt van Dendermonde*. Gemeentekrediet van België. Driemaand. tijdschr. XXIX (1975) nr. 114, 239-266, 33 ill., 1 tabel.

M. BROECKHOVE, *Jaarlijkse statutaire vergadering*. [Gustaaf WEZE, *Bedrijvigheid van de kommissie voor Feesten en Reizen*]. O.V.Z. L. (1975) 255.

(1a) *Reuzenomweging Heeze*. 1972. Programmabrochure.

West-Duitsland beschikt over geen enkele oude reus meer. De spotfiguren op de wagens zijn hekelende produkten, bij voorbeeld minister Ludwig Ehrard op de parallele stangen te Keulen in 1961(2) of daartegenover, tijdens de Fastnacht van Elzacher (Schwarzwald) de kolossale uitbeelding van een *Schuddig*: zijn masker getooid met een fantastische driehoorn, bedekt met schelpen van slakken(3). In het kader van de Rosenmontag bemerkt u ook parodiërende vermommingen die een reusachtige romp vertonen.

In Noord-Frankrijk, te Kassel bijvoorbeeld, leven nog steeds *Reuzepapa* en *Reuzemama*, respectievelijk zes en vijf meter vijfentachtig hoog. Hun gestel is vervaardigd uit hout en teen en hun bovenlijf uit geperst karton. Zij worden volgens het traditioneel gebruik gedragen. Menigmaal gebeurt het dat min voorname figuren in teen van houten latten of metalen pijpen aan de benedenrand van hun geraamte voorzien zijn van wielen om de taak van de drager te vergemakkelijken. Dit geldt onder andere voor de Sluiswachter van Bapaume en voor de mijnwerker van de "Gueules Noires" in Douwai. De vervorming kan zelfs radikaler plaats hebben: Liederik en Phinaert van Rijsel dansten op de schouders van twee dragers vóór 1914. In 1922 trekken twee mannen hen voort op een tweewielig plat wagentje. Thans bevinden ze zich op een wagen met vier wielen, waarvoor de inrichters een paard spannen!

Gargantua, de smulpaap van Belle weerspiegelt een eigenaardige ontwikkeling. Hij is twaalf meter hoog, zit haast vanzelfsprekend aan een tafel, beweegt het hoofd en heft de ellebogen omhoog. Toen hij op de wereld kwam in 1854, torsten zestien man hem. (Denk aan het ros Beiaard van Dendermonde!). Ze lieten hem in de steek in 1893 en eisten opslag. Het jaar nadien trokken paarden zijn indrukwekkende gestalte op een wagen voort. Na 1918 kreeg hij een gestalte van zes meter om onder de elektrische draden te kunnen doorgaan. In 1947 bouwden ze een nieuw corpus dat verging door een brand in 1962. Een *Gargantua IV* kwam tot stand in 1965. Elk been weegt honderdvijftig kilogram, het houten geraamte honderd. Het totale gewicht bedraagt zeshonderd kilogram, zodat men eerlijk en heerlijk van een smulpaap kan gewagen. De gestalte is vijf meter hoog. Zijn hoofd draait op kogelassen, gericht door een fietsstuur(4). Hefbomen en tegengewichten brengen zijn armen in beweging.

(2) Joseph KLERSCH, *Die Kölnische Fastnacht von ihren Anfängen bis zur Gegenwart*. Köln, 1961, 159.

(3) Beeld uit de film *Fastnacht der Elzacher*, geprojecteerd tijdens de Journées d'Etude des Films de Carnaval in het Centre National de la Recherche Scientifique, Parijs, 21-26 april 1975.

(4) Maurice MILLON, *La ballade des géants de la Flandre maritime française*. Saint-Omer, 1970, 17-29.

In tegenstelling met dit personage van de Franse auteur Rabelais (1494-1553) dat de moderne mechaniek hanteert, is *Jules Boomzager*, de reus van Eecke, een gans ander type. Zijn hoofd is gebeeldhouwd in polyerethane. Het gelaat is bewerkt uit polyester. Hij zit schrijlings op een eiken balk die op schragen rust en hanteert de zaag die hij reeds in zijn jeugd aanwendde. Het geheel bevindt zich op een wagen en het stel van vakman en tuig werkt op het tempo waarop de stoet vooruitschrijdt(5).

In het land van de Franse Basken telt de " *Parade charivarique* " — de vertoning van een volksgericht — twee reuzedames, drie tot vier meter hoog, met brede hoeden op het hoofd, opgesmukt met een keurslijf en met een lange, fladderende rok. De vorser Georges Hérelle verklaart dat de plooien van het kleed bestemd zijn om de man te bergen die de dame op de top van een staak torst !(6)

Aan de andere zijde van de grens, te Valcarlos, hebben vaardige handen de *Gigantiaks* gemonteerd op een houten raam. De dragers torsen hen op de schouders en hun gelaat komt te voorschijn op de hoogte van de knieën van de dames. De rok reikt zelfs niet eens tot aan de heupen van de dragers. Sinds ongeveer twintig jaar hebben deze Gigantiaks een ander uitzicht verkregen. In 1946 tooit Rodney Gallup hen met een strooien hoed, een korte jacquet en een lange rok. In 1964 vervangt een baret, een platte muts, de grote hoed. De kleine vest is verdwenen. Ze pronken met een witte rok en de siergordel bevat een brede knoop op de rug. In het Baskenland dragen vrouwen nooit een dergelijk baret ! Dusdanig hoofddekseel treft u uitsluitend aan bij de marketensters die volkse, militaire wachten begeleiden. Deze wijziging of aanpassing aan het gewone kostuum van de dansers vindt, volgens mevrouw Maria-Elena de Arizmendi, zijn oorsprong in de invloed van volksdans- en volkskunstgroepen.(7)

Alle oude Spaanse reuzen namen deel aan processies. De voorstellingen van Sint-Kristoffel en Goliath hebben vrij vroeg plaats geruimd voor de drie Koningen, kristen van zin in de interpretatie, voor de Moren in herinnering aan de herovering, voor de " vier " delen van de wereld, voor nationale helden, voor figuren van lokaal belang of voor kunstenaars uit de literatuur. Al deze figuren hebben een naam gekregen. Over het algemeen

(5) Id., *Trois nouveaux géants en Flandre maritime*. z.p. & d., overdruk 1974.

(6) Georges HÉRELLE, *Etudes sur le Théâtre basque. Le Théâtre comique*. Parijs, 1925, 126. De aangehaalde gebeurtenissen dateren van vóór 1914. Alle foto's van reuzinnen uit het Baskenland die ons bekend zijn, bewijzen dat het lichte wijmen of houten geraamten betreft.

(7) Inlichtingen, me vriendelijk verstrekt door mevr. Maria-Elena de Arizmendi, San Sebastian, in 1966.

behoort hun uitzicht tot het klassieke type. In sommige gevallen zijn de benen zichtbaar; dan beschikt de drager over de kans om sierlijke buigingen uit te voeren. In de dorpen treft u ook minderwaardige en haveloze poppen aan, evenzeer als bij ons.

Vele oude reuzengeraamten waren in hout opgetrokken. Deze van Saragossa kregen in 1963 een nieuw corpus bij middel van metalen buizen om het gewicht te verminderen. De diameter aan de onderste rand van de manden is uiterst gering. De dragers torsen het stel op twee lederen kussentjes. Deze kussens zijn bevestigd aan twee dwarslatten, maar zijn fel naar de voorkant geschoven.

In 1969 heb ik te Madrid de reuzen in hun rustoord gezien. Zij zijn betrekkelijk jong. Ze zijn vernieuwd in 1967. Het betreft daar geen mand in de vorm van een kegel, maar zoals het over het algemeen opgevat wordt in Spanje, een houten stellage, met vier lichtjes stijgende zijden; enkele dwarslatten bevestigen het geheel. In het bovenlijf bemerkt u vaak sierlijk de ronding van de borst. Deze vorm is vervaardigd met houten staafjes van acht tot negen centimeter die bedekt zijn met weefsel. In menig geval stijgt de naakte ronding tot aan de schouders. De vier voeten (van de dragers) zijn dikwijls zichtbaar tijdens de dans.

In Tarragona is de *Negrito* niets anders dan een uitzonderlijk lange borstkas, waar de magere benen van de dragers onderaan te voorschijn komen.

In Galicië treft u de oude processiefiguren aan, die plechtstatig voortschrijden, begeleid door de *cabezudos* en door doedelzakspelers, zoals dit ook het geval is in Santiago de Compostella. Zij zijn er eigendom van de gemeente. Daarnaast ontdekt u reuzen met een gelijkaardige begeleiding, maar geringer in aantal, om te zorgen voor de vrolijke noot en de jolijt in de feesten van verschillende lokaliteiten. Het blijkt dat in Galicië elk plechtig feest het optreden van reuzen eist, het verschijnen van grote koppen, van doedelzakspelers, het afschieten van vuurwerk en het losbarsten van klapbussen en van voetzoekers.

Ook in Portugal kunnen steden op hun reuzen roemen. Bijvoorbeeld in Viana de Castelo (Minho) bezitten de inwoners een koppel burgerstypen en een ander met de typische kledij van de streek. De reuzen behoren er echter niet altijd toe aan de gemeenten, waar ze in de loop van drie dagen feest de plechtigheden ter ere van de beschermheilige opluisteren en opvrolijken.

De befaamste groep is die van Carrazeda de Ansaes (Tras-os-Montes). Hij treedt op in talrijke lokaliteiten van Portugal en in Spanje en zag zich in

1964 zelfs verplicht om zich naar Brazilië te begeven. De wijmen reuzen wegen ongeveer vijftien kilogram. De *Chinese Man* en *Chinese Dame*, de *Student* en de *Studente* meten respectievelijk drie meter vijftien, drie meter vijfendertig, drie meter vijf, drie meter twintig centimeter. De vrouwen zijn er wegens hun hoge haartooi steeds groter dan de mannen ! Bij elk van hen hoort een drager. Vijfentwintig muzikanten begeleiden deze vier *gigantones* en vier *cabezudos* [reuzen en dikke koppen]. De leiders van de groep hadden ergens anders reuzen in actie gezien en hebben dan het initiatief genomen om reuzen te bouwen, met het inzicht meer aanvragen voor een optreden in een manifestatie te bekomen.(8)

In 1963 heb ik te Santo Tirso (Entre Douro-e-Minho) een groep *Zé Pereiras* uit Delaas zien optreden. Hun groep was samengesteld uit een reuzekoppel, een knaap met een rode baret, een soort tamboer-majoor of " nar ", twee *gaiteros* of doedelzakspelers, vier roffelende trommels, een grote trommel en een fiffelaar. Deze gestalten zijn ruwe, onbehouwen figuren. De hoofden, abnormaal groot en vervaardigd uit gekneet karton, zijn ongewoon koddig en belachelijk. De lichamen zijn behangen met bedrukte katoenen weefsels. De armen slingeren langs het lijf of zijn vrij kort. Het geraamte is vervaardigd in teen of ijzerdraad, rust op de schouders van de drager en steekt nauwelijks uit boven de heupen van deze figuur. Bij de voorstelling van een man bemerkt u een broek van een matrasachtig materiaal waar de drager als in een schede vastzit en die de indruk wekt opgeslorpt te worden door de (werkmans)kiel die het bovenlijf bedekt. Dusdanige konstruktie manier belet de reus op de grond te plaatsen in geval van oponthoud of rust.

In Sicilië treden de *gialanti* en de *gialantissa* op in de processie van Messina. Dit zijn ruiters. In Mistretta vormen de *giasanti* (versmelting van *giganti* met *santi*) de erewacht van Onze-Lieve-Vrouw.(9) Een reus op stelten begeleidt een giraf te Catanzaro, in Kalabrië. Twee mannen zijn vereist om het dier uit te beelden.(10) Andere reuzen in Sicilië vertolken in hoofdzaak een spelfactor. In het begin van onze eeuw stelden ze Onze-Lieve-Vrouw voor, Sint-Kristoffel, de apostelen in een achterevoeringsspel. (11)

Een volledig andere karaktertrek treedt te voorschijn in Kalabrië en

(8) Enquête ingesteld in 1964 door dhr. Arnaldo de Mariz Rozeira.

(9) Amy-H. BERNARDY, *Il nostri géants de cortège*. In *Pallante*, VI (1931) 49-54.

(10) *Opera Nazionale Dopolavoro. Costumi, musica, danze e feste popolari italiane*. Rome, 1935, 153.

(11) Giuseppe PITRE, *La famiglia, la casa, la vita del popolo siciliano*. Palermo, 1913, 311-318.

in het gebied van de Abruzzes. Wellicht bestaat er een aanknopingspunt met een vruchtbaarheidsritus. Op de feestdag van de titelheilige in het plaatselijk heiligdom trekt een reus door het dorp. Hij is vervaardigd uit riet, papier en karton. Zijn hoofd, zijn bovenlijf en de armen zijn volgepropt met vuurpijlen. Hij danst op het centraal plein en geleidelijk schiet hij, symbolisch en werkelijk, in vuur, vol knetterende en schetterende vlammen, in een losbarsting van ontplofbare projectielen allerlei. Elk jaar bouwen de inwoners een nieuwe reus. (12)

Ommegangsreuzen met een modern uitzicht nemen deel aan de optochten in karnavalverband, onder andere te Viareggio en te Frascati, waar er kans bestaat van een vergelijking met Nice te gewagen.

Oostenrijk bewaart in de streek van Salzburg en Styrië het processie-masker *Samson* uit de bijbel, voorgesteld zoals eeuwen geleden, met een kakebeen van een ezel in de vuist. De reus van Ramingstein was vroeger *Goliath* in gezelschap van *David*. In een zin van éénvormigheid is hij thans Samson geworden, toen een komitee hem in 1950 terug tot leven riep, „adat hij lang in het vergeetboek was geraakt.

Al deze figuren zijn magertjes opgetimmerd, met latten die houten hoepels verbinden, bedekt met gekneet karton en met weefsel allerlei. Deze van Murau, de meest recente, is vijf meter hoog en weegt tweeënzeventig kilogram. Eén drager torst hem, laat hem draaien en dansen en beweegt zijn hoofd dat aan de top van een lange staak bevestigd is. (13)

Bader Jagerl, dokter Jakob, wandelt met zijn echtgenote *Frau Gertrud* op karnavalmaandag door de straten van Bad Ischl in Opper-Oostenrijk. Hun gelaat is een houten gebeeldhouwd masker en is gehecht aan een hoge steel. De drager verstopt er zich onder een lange mantel. Deze personages zijn in staat hun gestalte te laten groeien of te verkleinen. Over het algemeen praten ze niet meer. Vroeger gingen ze de jonge echtgenoten hun gulle gelukwensen aanbieden en dienden als luisterrijke opsmuk voor een bruiloftsmaal. Weleer woonden ze zelfs het doopsel bij.

De karnavalstoet in dezelfde stad voert een reuzeheks mede op een wagen. Het is me niet bekend of deze voorstelling geschiedt bij middel van een geraamte. (14) Tot slot stippen we aan, dat in het karnaval van

(12) Giovanni TUCCI, *Nota sui giganti processionali d'Abruzzo*. In *Revista Abruzzese*, XXIII (1970) I-II.

Id. *Giganti processionali di Calabria*. In *Terra di Calabria*, Cozansa, 1965, 37-43.

(13) Klaus BEITL, *Die Umgangriesen*. Wenen, 1961, 22-27; *Der wiederstandene Murauer "Samson"*, in *Blau-Weisse Blätter*, Murau, XVI (1968) 22-23.

(14) Ernst BURGSTALLER, *Maskenbraut in Oberösterreich*, in *Lares*, Firenze, XXXI (1965)

Nazareith twee figuren op stelten legendarische reuzen uit het gebergte voorstellen. (15)

Besluit

Een proeve van een syntese loopt gelijk elke schematische indeling gevaar vergissingen te bevatten. We menen toch te mogen besluiten :

- dat Nederland te Venlo de traditionele konstruktietechniek behoudt, terwijl het volgens de modernste bewerking de reus van Maastricht heroprucht, die vermeld is in 1550;
- dat Engeland *Sint-Kristoffel*, aangestipt in 1496, gaaf in leven houdt, terwijl het de zware gestalten van *Guildhall* verkleint;
- dat Duitsland thans in hoofdzaak karnavaleske figuren in het leven roept, over het algemeen statische reuzen, vervoerd op een wagen;
- dat Spanje en Portugal klassieke en moderne ommegangsreuzen hielden, maar dat daarnaast kermisreuzen feesten in bepaalde streken opzoeken en opluisteren;
- dat Italië, wel bepaald in Sicilië en Kalabrië de klassieke ommegangsreuzen koestert, in Kalabrië en de Abruzzen pyrotechnische gedaanten ziet optreden en ontvlammen, klaarblijkelijk overblijfselen van landelijke ritussen; daarenboven ontmoet u er moderne karnavalreuzen, bijvoorbeeld in Viareggio;
- dat Tyrol en Styrië maskers in de ommegangen hebben gehandhaafd; in Opper-Oostenrijk bevestigt men maskers op een staak en zijn figuren op stelten in het leven geroepen, in aansluiting met een volksverhaal;
- dat met uitzondering voor Gog en Magog in Engeland, voor karnavaleske gestalten op wagens en voor de ruiters van Messina, de aangehaalde landen tot op heden alleen reuzenpoppen bezitten die gedragen worden;
- dat daartegenover Noord-Frankrijk zeer verscheiden types van reuzen op wielen (wieletjes) toont, ofwel met een klassieke konstruktie, ofwel gesteld op een platte kar, een platform of een wagen;
- dat in tegenstelling met de zittende kolossen in Vlaanderen, waarvan een eerste verschijnt te Antwerpen in 1535, alle Franse reuzen van vóór de twintigste eeuw — zelfs de ruiter uit Duinkerke in de achttiende eeuw — eerst gedragen werden, om het even hoe zwaar ze wogen;
- dat deze wijziging van transport het aangrijppingspunt van het personage vermindert, dat een tekort aan vaardige dragers ontstaat;

I-II, 18; de auteur heeft bereidwillig bijkomende inlichtingen verstrekt op 1 IX 1963 en 30 VIII 1969.

(15) Volksgazet, dagblad, Antwerpen, 17 II 1955.

in de oude reuzensteden, b.v. Douwaai, vormen zij een ware dynastie, van generatie tot generatie en volbrengen fier hun zware dracht en opdracht tot op een betrekkelijk hoge leeftijd.

(Vertaling Renaat van der Linden)

† René MEURANT

In Memoriam

Edmond BOONEN

Erevoorzitter van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen

Gent 2 augustus 1895 — 3 maart 1977

Edmond Boonen was een aristokraat in de hoge zin van het woord, voornaam in taal en daad, in gebaar en houding. Hij was verknocht als niet één aan het Gentse patrimonium, een voorvechter voor de instandhouding van monumenten, vooral van "zijn" begijnhof en de omgeving. "De vrienden van het Oud Begijnhof" voerden een onverdroten aktie onder zijn leiding.

Zijn familie was afkomstig uit Leuven. Daar behaalde hij het diploma van apoteker. Zijn woning in de Begijnengracht nr. 45 was een schrijn, een schatkamer van kunstwerken en kostbare familierelieken. Sinds menig jaar hield het bestuur van onze Bond er de eerste vergadering in januari. Als erevoorzitter bleef hij graag op de hoogte van onze plannen en verwezenlijkingen, van de uitgaven en van het museum voor volkskunde. Onze samenkomsten bij hem waren als een mild festijn, een bespreking van heden en verleden, een zoeken naar de toekomst, met tussenin zijn steeds bemoedigende lofbetuigingen.

De kunst, het volk van Gent van hoog tot laag en de kennis van het volk lagen hem nauw aan het hart. Hij kon er gretig over uitweiden met kennis van zaken en met liefde. Hij publiceerde in het Frans en het Nederlands. Ook daar bloeide zijn Begijnhof centraal, o.a. in "Mon Béguinage", "De duivel in het Begijnhof", "XII Blommen geplukt uit de Bagynhofblommen", enz.(1)

In Gent zullen verscheidene maatschappijen zijn lichtend en richtend toonbeeld node missen. Ook wij.

Renaat VAN DER LINDEN

(1) *XII Blommen geplukt uit de Bagynhofblommen van dichter Edmond Boonen, samengelezen tot een huldekrans door de vrienden van het Oud Begijnhof.* Gent, 1965. O.V.Z. XXXXI (1966), 28, met 1 illustratie.

Leon DEFRAEYE

Deerlijk 6 juni 1899 — 29 maart 1977

Op 27 maart 1971 betuigde de gemeente Deerlijk haar dank en hulde aan de ere-schepen Leon DEFRAEYE met een speciale dankmis, een academische zitting waar de letterkundige André Demedts het woord voerde en een tentoonstelling "Leven en Werk" van de gevierde. Alle politieke partijen en talrijke verenigingen waren op post voor de huldiging die besloten werd door tweehonderd sympatisanten rond een eenvoudig feestmaal "spijskaart 1899".

Het vluchtig beeld van deze dag tekent enigszins het sociaal beeld van deze voorman. Voor Leon Defraeye echter ging het volksleven bedrijven én beschrijven hand in hand ! Van 1928 af steekt hij van wal met geschied-, heem- en volkskundige opzoekingen, publiceert regelmatig brochures, levert waardevolle teksten voor weekbladen en wetenschappelijke tijdschriften, legt archiefverzamelingen aan. In 1936 ontwerpt hij voor Deerlijk het " Gulden Boek ", dat hij als een gouden taak opvatte : in 1971 had hij reeds achthonderd bladzijden geschreven. Het openbaar en verenigingsleven neemt hem gedurende meer dan een halve eeuw in beslag : sekretaris van de Bond der Oudstrijders 1914-'18 (hij nam dienst als vrijwilliger !); organizator van de St.-Annabedevaarten naar Bottelare, van vinkenzettingen, van de feesten in de St.-Elooisgilde jaar bij jaar, van de kapellekensomgang, enz. Zijn ijver bewerkt de terugkeer van het St.-Kolumbaretabel. Sinds 1960 is hij konservator van het museum Pauselijke zouaven te Kortrijk, in 1964 sticht hij het museum " Gaverkasteel "(1), wordt eerste ereburger van Zoutenaai en ereschepen van Deerlijk in 1971.

Een wijtewagen heeft hem naar zijn laatste rustplaats gebracht. Burgerlijke en geestelijke overheid hebben hem terecht geprezen. Heem- en volkskundigen zullen hem gedenken om zijn hulp en dienstbetoon en blijven naar hem wijzen in publikaties allerlei, o.a. *Geschiedenis en folklore van Deerlijk, Spreuken, gezegden, rijmpjes en liedjes, Deerlijk's Plaatsnamen, Rouw- en Feestkransen*, enz.

Het bestuur van de Bond biedt aan mevrouw Leon Defraeye-Vervaeke en familie zijn oprecht medelijden in pijn en rouw.

(1) L. HOSTE, *Het heemkundig museum te Deerlijk*. O.V.Z. XXXXIII (1968), 47-49, met illustratie.

DE KLUDDE TE MOERBEKE

In de vorige jaargang van Oostvlaamse Zanten publiceerde A.-M. Vanden Herrewegen een zeer lezenswaardig artikel over volksverhalen uit Moerbeke [51e jg., sept.-okt. 1976, p. 158-89]

In één van de sagen (p. 168) deelt de verteller mee dat de Kluddes rondliepen met een laken of berevel aan; in voetnoot schrijft de auteur : "rechts van de Dender vervult de kludde de rol van de weerwolf. De zegspersoon bedoelt *waarschijnlijk* een wolvenvel". Wat de verteller waarschijnlijk bedoeld heeft, weten we niet. Maar wat hij zeker bedoeld heeft is ... een berevel !

Er zijn in de Westeuropese volkskultuur weinig sagetema's die zo'n complex beeld vertonen als de weerwolfsage.

Voor het Vlaamse landsgedeelte kunnen twee kerngebieden aangeduid worden, nl. het zuid-westen van Oost-Vlaanderen en de Limburgse Kempen. Het eerste deint uit naar het oosten, het tweede naar het westen. Tussen beide kerngebieden en hun respektieve uitlopers ligt een zgn. *amandsland* waar de weerwolfsage onbekend of verdwenen is. Dit gebied, ruwweg dertig à zestig km breed, loopt van zuid naar noord, van de taalgrens over Brussel, Vilvoorde, Mechelen, Lier en Antwerpen. In dat gebied hebben de plaaggeesten (Kludde, Pludde, Lodder) de weerwolf opgeslorpt of verdrongen. Daarnaast zijn er gebieden waar de weerwolf de functies — maar niet de naam — overgenomen heeft van de plaaggeesten (Zuid-Limburg, delen van Brabant en kleinere gedeelten in Oost-Vlaanderen). In nog andere gebieden leven wel authentieke weerwolfsagen maar de weerwolf wordt er niet meer aangeduid met zijn naam : men bezigt een plaaggeestnaam : Osschaart in het Land van Waas, Kludde in de Dender streek.

Zodra de *weerwolf* zijn naam kwijt geraakt was, verdween ook de identificatie met het roofdier wolf. Het eerste lid van het compositum, *weer* (= man) werd trouwens al eeuwen niet meer begrepen. Vandaar dat men ook in de "zuivere" weerwolfgebieden spreekt over een knecht die zich in een *hond* verandert.

Ook de antecedenten van het magisch of diabolisch wezen (zijn riem, huid of vel) hadden geen uitstaans meer met een wolf. Er is dan sprake van allerlei soorten "vellen" (hondevel, kluddevel, *berevel*).

Vooral de provincie Oost-Vlaanderen vertoont een fel vertekend beeld. In de sagen die in de negentiende en twintigste eeuw werden opgetekend rond Moerbeke, komt praktisch uitsluitend "berevel" voor. De verteller, Fiel K., had het dus bij het rechte eind : in zijn streek draagt de weerwolf, die Kludde genoemd wordt, een berevel.

Fons ROECK

Boekbespreking

DE COCK A., *Volksgeneeskunde in Vlaanderen. Herdruk van de oorspronkelijke uitgave van 1891 te Gent. Met een Voorwoord van Prof. Dr. J. VAN HAVER. Interbook International B.V. Schiedam, 1976, 368 blz., 14 blz. Woord vooraf. Verantwoording. Foto van de auteur, prijs f. 55.*

De waarde van de voorpost Alfons de Cock weerklinkt als een bronzen klok in en door deze uitgave. Het gemeentebestuur van Herdersem heeft in 1976 een standbeeld opgericht voor Alfons de Cock. Het heeft een financiële bijdrage geleverd voor deze publikatie. Het verdient onze hulde dubbel en dik!

Vijfentachtig jaar na de uitgave te Gent door J. Vuylsteke durft een zakenman uit Schiedam het aan dit werk, ongewijzigd, op de markt te brengen. Dat feit beduidt een wetenschappelijk en zakelijk eresaluut van de hoogste graad. Het bewijst, dat én inzake syntese én analyse dit werk nog geen zier voorbijgestreefd is.

Professor Van Haver zorgt voor een puike situatie, én van de auteur, én van het werk, in de ontwikkeling van de vorser en in zijn kunst en kunde om zulk "overzichtelijk en oorspronkelijk" werk te leveren, met aanvullingen in een rekordtempo. Prof. Van Haver ontleedt niet alleen de term Volksgeneeskunde, maar haalt een selekt aantal werken aan uit Vlaanderen en Wallonië, Frankrijk en Duitsland, Nederland en Engeland, van 1928 tot 1975 (Willy Braekman!). Critici en betweters letten niet altijd op de inhoud van een studie, maar zoeken moedwillig naar een ontbrekende biezonderheid, en speuren naar hetgeen zij gebeurlijk over het onderwerp zouden willen gepubliceerd zien en hetgeen eventueel niet in het boek staat. Sommigen vergen een kwasi volledig, om zo te zeggen volmaakt werk. Alfons de Cock beter dan om het even wie besefte, dat menselijk werk steeds kan falen. Hoofdzaak blijft de inhoud te ontleden en niet wat er zou kunnen gedrukt staan. In het Archief en Museum van het Vlaamse kultuurleven te Antwerpen berust

het exemplaar waarin de auteur talrijke aantekeningen heeft neergeschreven, meer "okkasideel dan systematisch". Prof. Van Haver verstrekt in zijn Verantwoording p. 9 tot 14 zijn methode en de aanvullingen.

Alfons de Cock schikt zijn onderwerp in acht delen (na een Inleiding van vierenveertig blz.!). I. Zwangerschap. Geboorte. Kraambed. II. Kindsheid en Kinderziekten. III. Ziekten der Hersens, Zenuwen en Zintuigen. IV. Z. d. Ademhalingsorganen. V. Z. d. Verterings-, Pis- en Geslachtsorganen. VI. Huidziekten. VII. Chirurgische Ziekten en Ziekten der Bewegingsorganen. VIII. Sterven. Begraven. Drie soorten bladwijzers helpen de vorser. Bladwijzer voor de planten, voor mens en dier, voor bedevaarten, remediën, bijgelovigheden, enz.

De auteur dierf het aan de titel "In Vlaanderen" aan te wenden. Zijn werkterrein blijkt Denderleeuw, Aalst en Ninove, de hoeken van Zuid-Oost-Vlaanderen, maar op p. 181 voor de bezweringsformules tegen de nachtmerrie leest u St.-Jans-Molenbeek, Brussel, Tongeren, menig dorp van Luikeland, en bij de Walen... De onderwijzer Alfons de Cock kent het Land van Dendermonde en van Aalst door en door en kan op deze basis met zijn vele verwijzingen en aanhalingen de titel rechtvaardigen. Zijn overzicht is rijk en representatief voor een groot deel. De lektuur toont, hoe de auteur door indeling en verzameling een ware hoogvlieger in de gunstigste zin is geweest. In internationaal opzicht was hij in zijn tijd beslist een voorpost. Velen zullen nationaal in deze gegeerde herdruk nauwgezet achterhalen hoe onze grootouders hebben geleefd.

Renaat VAN DER LINDEN